

AMMATILLISEN PERHEKODIN HOITO- JA KASVATUS- SUUNNITELMA

Työväline lapsen ja vanhemman kuulemiseen

Priska Ruotsalainen

Opinnäytetyö, syksy 2015

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Ruotsalainen, Priska. Ammatillisen perhekodin hoito- ja kasvatussuunnitelma. Työväline lapsen ja vanhemman kuulemiseen. Diakonia-ammattikorkeakoulu, syksy 2015, 47 s. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK).

Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa ammatilliselle perhekodille hoito- ja kasvatussuunnitelma, työväline, jonka avulla perhekotiin sijoitettujen lasten osallisuutta oman arjen ja elämän suunnittelussa voidaan tukea ja lisätä. Tarkoitus olisi, että hoito- ja kasvatussuunnitelma säännöllisesti käytettynä lisäisi perhekodin työn suunnitelmallisuutta ja tavoitteellisuutta sekä toimisi työvälineenä syntymävanhempien kanssa tehtävässä yhteistyössä. Opinnäytetyö oli vahvasti työelämälähtöinen, ja se toteutettiin tiiviissä yhteistyössä perhekodin kanssa.

Opinnäytetyö koostui toteutetusta hoito- ja kasvatussuunnitelmasta sekä teoriaosuudesta. Valmis hoito- ja kasvatussuunnitelma koostui yhteisestä, lapsen omasta ja syntymävanhempien omasta osiosta. Hoito- ja kasvatussuunnitelman osiot ja sisällöt valitsin tarkkaan harkiten ja peilaten niitä jatkuvasti teoreettiseen tietoon, lasten tarpeisiin ja työntekijöiden toiveisiin. Teoriaosuuden rajasin käsittelemään lasten sijaishuoltoa, lapsen osallisuutta ja yhteistyötä syntymävanhempien kanssa.

Kaksi perhekodin työntekijää testasi hoito- ja kasvatussuunnitelmaa syksyllä 2015 kaikkien viiden perhekodissa asuvan, sijoitetun lapsen kanssa. Lapset olivat iältään 5 –14-vuotiaita. Yhdessä hoito- ja kasvatusneuvottelussa oli mukana myös lapsen syntymävanhempi.

Hoito- ja kasvatussuunnitelman arviointi perustui perhekodin työntekijöiden antamaan palautteeseen sekä täytettyjen hoito- ja kasvatussuunnitelmien analysointiin. Perhekodin työntekijöiden mukaan hoito- ja kasvatussuunnitelma antoi lapsille ja lasten vanhemmille mahdollisuuden omien ajatusten, mielipiteiden ja toiveiden esittämiseen, ja näin ollen se lisäsi lasten osallisuutta. Hoito- ja kasvatussuunnitelman koettiin antavan hyvän keskustelupohjan syntymävanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön.

Asiasanat: lastensuojelu, sijaishuolto, ammatillinen perhekoti, hoito- ja kasvatussuunnitelma, osallisuus

ABSTRACT

Ruotsalainen Priska.

A care and education plan for the professional family home - focus on children's and parents' participation. 47 p. Language: Finnish. Autumn 2015.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services.

Degree: Bachelor of Social Services.

The purpose of this bachelor's thesis was to produce a care and education plan for a professional family home, especially, to increase and support the participation of children in foster care in planning their everyday life. The goal was to make the care and education plan as clear, child-centered and participatory as possible and when used on a regular basis, to increase orderliness and goal orientation as well as to be used as a tool when working with children's birth parents. The thesis has a strong connection to working life and it is prepared in close cooperation with the family home.

The thesis consists of the care and education plan and a theoretical part. Completed care and education plan consists of a shared section, the child's own section and the birth parents' own section. The theoretical part deals with children's foster care, participation of child and cooperation with birth parents.

The completed care and education plan was tested in autumn of 2015 by two employees. They tested it with all five children separately. Children were aged 5 to 14 years. In one care and education meeting there was also child's birth parent present.

The evaluation of the care and education plan is based on the feedback given by the employees and analysis of the filled care and education plans. According to the employees of the family home, the care and education plan gave the opportunity for children and birth parents to express their thoughts, opinions and wishes. Consequently, the employees stated that children's participation has increased. The employees also thought that the care and education plan will work as a tool for conversation and cooperation with birth parents.

Key words: child protection, foster care, professional family home, care and education plan, participation

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLTO	7
2.1 Lastensuojelu.....	7
2.2 Huostaanotto ja sijaishuollon järjestäminen.....	8
2.3 Hyvä hoito ja kasvatusta sijaishuollossa	10
2.3.1 Sijoitus, hoito- ja kasvatusta sekä jälkihuolto	10
2.3.2 Laadukkaan sijaishuollon toteuttaminen	12
3 LAPSEN OSALLISUUDEN TUKEMINEN	15
4 YHTEISTYÖ LAPSEN SYNTYMÄVANHEMPIEN KANSSA	19
5 AMMATILLINEN PERHEKOTI TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ	21
6 HOITO- JA KASVATUSSUUNNITELMA TYÖVÄLINEENÄ	24
7 OPINNÄYTETYÖN PROSESSI	26
7.1 Tarkoitus ja tavoitteet	26
7.2 Suunnittelu ja toteutus	27
7.3 Hoito- ja kasvatussuunnitelma	29
7.4 Testaaminen ja arviointimenetelmät	32
8 HOITO- JA KASVATUSSUUNNITELMAN ARVIOINTI	34
8.1 Työntekijöiden antama palaute hoito- ja kasvatussuunnitelmasta	34
8.2 Lasten ja vanhempien antama palaute perhekodille	37
8.3 Hoito- ja kasvatussuunnitelman sovellettavuus	38
9 LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS	40
10 POHDINTA	42
LÄHTEET	44

1 JOHDANTO

Lapsen osallisuutta on käsitelty paljon viime vuosina tehdyissä tutkimuksissa ja kehittämistyössä sosiaali- ja terveysalalla. Lapsen osallisuudella tarkoitetaan sitä, miten lapsi voi olla mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa hänen etunsa turvaamiseksi tehtävää työtä. Lasten kokemus ja osallisuus ovat nousseet merkittäviksi kehittämis-kohteiksi myös lastensuojelun kentällä. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lastensuojelun asiakkaana olevalla lapsella on oikeus olla osallisena omien asioiden suunnittelussa ja päätöksenteossa. Uuden sosiaalihuoltolain tarkoituksena on vähentää eriarvoisuutta ja edistää osallisuutta sekä asiakaskeskeisyyttä (Sosiaalihuoltolaki 1§). Myös vuonna 2008 uusittu lastensuojelulaki korostaa lapsen ja hänen läheistensä osallistumisen ja kuulemisen tärkeyttä. (Taskinen 2010, 15–20.) Yksi lapsen kasvun ja kehityksen perusedellytyksistäkin on, että lapsi otetaan mukaan arjen suunnitteluun ja ylipäätään häntä koskevien asioiden käsittelyyn (Lapsen osallisuus 2015).

Lasten sekä lasten syntymävanhempien osallisuus nousi esille useasti työskennellessäni ammatillisessa perhekodissa, joka on myös opinnäytetyöni yhteistyökumppani. Työntekijöiden kesken pohdimme, miten tämä paljon puhuttu osallisuus saataisiin näkyvämmäksi osaksi perhekodin arkea. Kun opinnäytetyöni aiheen valinta tuli ajankohtaiseksi, perhekodin toiveena oli, että suunnittelisin ja laatisin perhekodille hoito- ja kasvatussuunnitelmalomakkeen. Lasten ja vanhempien osallisuuden lisäämisen ohella hoito- ja kasvatussuunnitelman tavoitteena on lisätä perhekodissa tehtävän työn suunnitelmallisuutta ja tavoitteellisuutta. Hoito- ja kasvatussuunnitelman tarkoitus on myös tukea perhekodin työntekijöiden ja lasten syntymävanhempien välistä yhteistyötä. Lapsen yksilöllisen kuulemisen ja tarpeiden ollessa hoito- ja kasvatuseuvottelun keskiössä voidaan turvata lapselle mahdollisimman hyvä ja tarkoituksenmukainen hoito.

Opinnäytetyössäni yhdistyy siis kaksi sijaishuollon hyvän hoidon ja kasvatuksen kannalta ajankohtaista ja tärkeää teemaa; lapsen osallisuus ja yhteistyö lapsen syntymävanhempien kanssa. Osallisuutta käsittelem tarkemmin luvussa kolme ja yhteistyötä lasten syntymävanhempien kanssa luvussa neljä. Opinnäytetyöni alussa kerron lastensuojelun

sijaishuollosta sekä avaan keskeisimpiä käsitteitä. Luvussa viisi käsittelen ammatillista perhekotia sekä kerron opinnäytetyön yhteistyökumppanina toimivan perhekodin toiminta-ajatuksesta. Luvussa kuusi kerron hoito- ja kasvatussuunnitelmasta yleisesti. Seitsemännessä luvussa kuvaan opinnäytetyön toteutuksen eri vaiheita sekä perustelen hoito- ja kasvatussuunnitelmaan valitut sisällöt. Luvussa kahdeksan arvioin hoito- ja kasvatussuunnitelman toimivuutta työntekijöiden antaman palautteen ja täytettyjen hoito- ja kasvatussuunnitelma lomakkeiden perusteella.

Opinnäytetyössäni käytän käsitettä työntekijä. Kyseisen käsitteen merkitys voi vaihdella eri luvuissa käsiteltävän aiheen mukaisesti. Esimerkiksi käsitellessäni sijaishuoltoa työntekijällä viittaa sijaishuollon ohjaajiin ja käsitellessäni ammatillista perhekotia työntekijällä tarkoitan sekä perhekodin vanhempia, että perhekodissa työskenteleviä ohjaajia. Työssäni en perehdy omaohjaajan ja lapsen väliseen suhteeseen, koska mielestäni lapsi voi muodostaa eheämmän luottamus- tai kiintymyssuhteen myös muunkin kuin hänelle nimetyn omaohjaajan kanssa.

2 LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLTO

2.1 Lastensuojelu

Lastensuojelun avohuollon asiakkaiden kokonaismäärä on valtakunnallisten tilastojen mukaan lisääntynyt huimaa vauhtia 1990-luvun alusta lähtien. Esimerkiksi vuodesta 1996 vuoteen 2006 lastensuojelun avohuollon asiakkaiden määrä lisääntyi 30 000:sta 60 000:een. Toisin sanoen määrä kaksinkertaistui kymmenessä vuodessa. Lukumäärän kasvua on selitetty tilastoinnin muutoksilla, palvelujärjestelmän toiminnan muutoksilla sekä todellisella lasten pahoinvoinnin lisääntymisellä. Palvelujärjestelmässä työmenetelmien muutokset, lisääntynyt varhainen puuttuminen sekä verkostoyhteistyö ovat osaltaan lisänneet lastensuojelun asiakasmääriä. Todellista lasten pahoinvoinnin kasvua taas on perusteltu, esimerkiksi vanhempien työttömyyden, ja päihteidenkäytön lisääntymisellä. (Heino 2008, 10.)

Lapsen tarve lastensuojelun avohuollon asiakkuuteen kertoo siitä, että lapsen terveys ja kehitys on vaarantunut niin paljon, ettei perheitä ja lapsia voida auttaa riittävästi kunnan peruspalvelujen kautta. Näitä ovat esimerkiksi terveyspalvelut, toimeentulotuki, päivähoito, neuvolat ja kasvatus- ja perheneuvonta. Riittämättömistä kunnan palveluista johtuen lapsi ja perhe ovat lastensuojelun sosiaalityön ja avohuollon tukitoimien tarpeessa. (Bardy 2009, 53.) Lastensuojelun avohuollon tukitoimien tarkoitus on edistää lapsen myönteistä kehitystä sekä vahvistaa ja tukea vanhempien, huoltajien ja lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatuskäytäntöjä ja -mahdollisuuksia. Lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteitä ovat esimerkiksi tuki perheen ongelmatilanteen selvittämiseen, lapsen kuntoutumista tukevat hoito- ja terapiapalvelut, tehostettu perhetyö ja perhekuntoutus. (Avohuolto 2015.)

Vuonna 2014 voimaan tullut uusi sosiaalihuoltolaki pyrkii vahvistamaan peruspalveluita ja näin vähentämään korjaavien palveluiden tarvetta. Lastensuojelun asiakkaiden uskotaankin jatkossa vähentyvän, koska ehkäiseviä palveluja kuten perhetyötä ja kotipalvelua on jatkossa mahdollista saada ilman lastensuojelun asiakkuutta. (Sosiaali- ja terveysministeriön kuntainfo 2015.) Tarkoituksena on tarjota varhaista tukea peruspalve-

lussa ennen kuin vaikeudet kasvavat liian suuriksi ja tarve lastensuojelulle syntyy. Ennen lastensuojelun asiakkuutta lapsen ja perheen tukemisen mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja on enemmän. (Taskinen 2010, 15 –20.) Tällä hetkellä lastensuojelun tarkoituksena on turvata kaikille lapsille YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaiset oikeudet erityiseen suojeluun, oikeudenmukaiseen osuuteen yhteiskunnan voimavaroista sekä osallisuuteen omien asioiden suunnittelussa ja päätöksenteossa. Nämä oikeudet pyritään turvaamaan edistämällä lasten hyvinvointia, kehittämällä palveluita kasvatuksen tueksi ja toteuttamalla laadukasta lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua.

Vuoden 2008 alussa voimaan tulleessa lastensuojelulaissa lapsella tarkoitetaan alle 18-vuotiasta ja nuorella 18-20-vuotiasta henkilöä. Lastensuojelulain keskeisimmät tavoitteet ovat turvata lapsen kasvuolot sekä lapsen ja perheen oikeudet. Lisäksi sen tavoitteena on siirtää lastensuojelun painopistettä ennaltaehkäisyyn, varhaiseen tukeen ja avohuoltoon. Uusittu laki korostaa lapsen ja hänen läheistensä osallistumisen ja kuulemisen tärkeyttä. Lastensuojelun haasteena on täyttää lasten, nuorten ja yhteiskunnan muuttuvat tarpeet ja tilanteet.

Lastensuojelun tarve alkaa silloin, kun lapsesta ei pidetä riittävän hyvää huolta. Lastensuojelun tarvetta kasvattavia tekijöitä ovat kuntapalveluiden supistaminen, toimeentulo-ongelmat, päihde- ja mielenterveysongelmat, perheväkivalta, vanhempien avuttomuus kasvattajina sekä ydinperheen haavoittuvuus. (Taskinen 2010, 9 –12.) Lastensuojelun asiakkuus alkaa silloin, kun tarve lastensuojelulle on todettu tai perheelle annetaan lastensuojelun palveluita tai tukitoimia. Palvelut ja tukitoimet, joita saa ainoastaan lastensuojelun kautta ovat lastensuojelulain mukainen taloudellinen tuki, tehostettu perhetyö, perhekuntoutus sekä lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle. (Uusi sosiaalihuoltolaki: Sosiaalihuoltoa ja lastensuojelua koskevat uudistukset voimaan asteittain, 2015.)

2.2 Huostaanotto ja sijaishuollon järjestäminen

Lapsen kehityksen ja terveyden ollessa vakavasti vaarassa on sosiaalitoimen otettava lapsi huostaan. Huostaanoton edellytyksenä on, että huostaanotto on lapsen edun mukaista ja että avohuollon tukitoimet ovat olleet riittämättömät asian korjaamiseksi.

Huostaanoton aikana sosiaalitoimi vastaa lapsen huollosta ja sijoituksesta. Vanhemmillä

tai huoltajilla säilyy lapsen osittainen huoltajuus ja heidän kanssaan pyritään tekemään yhteistyötä. Huostaanotto lopetetaan, kun sille ei enää löydy perusteita. Tämä kuitenkin edellyttää, ettei se ole lapsen edun vastaista. (Taskinen 2010, 17.)

Kiireellinen sijoitus on tehtävä, jos lapsi on välittömässä vaarassa. Tällöin sosiaalitoimi on oikeutettu määräämään muun muassa lapsen olinpaikan vanhempien tai huoltajien kannasta riippumatta. Kiireellinen sijoitus voi tulla kyseeseen myös, jos vanhemmat ovat tilapäisesti estyneitä huolehtimaan lapsesta, esimerkiksi äkillisen sairastumisen tai onnettomuuden vuoksi. Esimerkkejä kiireellisen sijoituksen perusteista on vanhempien kykenemättömyys hoitaa lastaan humalatilansa vuoksi, akuutti väkivaltatilanne perheessä, lapsen pahoinpitely tai jos lapsen käyttäytyminen vaatii kiireellistä hoitoa tai sijoitusta. (Taskinen 2010, 76 –77.) Uusi sosiaalihuoltolaki tuo muutoksia kiireellisen sijoituksen ehtoihin. Muutokset tulevat voimaan vuoden 2016 alusta. Ehtojen mukaan lapsi voidaan sijoittaa kiireellisesti vain, jos huostaanoton edellytykset täyttyvät ja lapsi on välittömässä vaarassa. Lisäksi ensisijaisesti on käytettävä avohuollon tukitoimia, kuten kotiin annettua tehostettua perhetyötä sekä avohuollon sijoituksia. (Uusi sosiaalihuoltolaki: Sosiaalihuoltoa ja lastensuojelua koskevat uudistukset voimaan asteittain, 2015.)

Lastensuojelulain mukaan lapsen etu on otettava huomioon kaikissa lasta koskevissa lastensuojelutoimenpiteissä. Tehtyjen ratkaisujen on tarkoitus edistää lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lapsen edun arviointikriteereitä ovat lapsen tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin lisäksi ikää ja kehitystasoa vastaava valvonta ja huolenpito, läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet, mahdollisuus saada ymmärrystä ja hellyyttä, turvallinen kasvuympäristö, ruumiillinen ja henkinen koskemattomuus, itsenäistyminen ja vastuullisuuteen kasvaminen, mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa omiin asioihin sekä kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioiminen. (Taskinen 2010, 15.)

Sijaishuollolla tarkoitetaan huostaan otetun, kiireellisesti sijoitetun tai väliaikaismääräyksen perusteella sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Sijaishuollon avulla pyritään turvaamaan lapsen hyvinvointi ja tasapainoinen kehitys. Lapsi voidaan sijoittaa perhehoitoon, ammatilliseen perhekotiin, lastensuojelulaitokseen tai muuhun lapsen tarpeen mukaiseen hoitoon. Sijoittava kunta on vastuussa siitä, että sijoituspaikka on lapsen tarpeita vastaava. (Sijaishuolto 2015.) Lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle asumaan vanhempien suostumuksesta myös avohuollon

tukitoimena tai jälkihuollon perusteella. Tällöin heillä säilyvät kaikki huoltajan oikeudet ja voivat halutessaan esimerkiksi keskeyttää sijoituksen. (Taskinen 2010, 124.) Vuoden 2013 lopussa huostassa olleista lapsista oli sijoitettu perhehoitoon 52 %, laitoshuoltoon 27 % ja ammatilliseen perhekotiin 16 %. Kaikkiaan kodin ulkopuolelle oli vuoden 2013 aikana sijoitettuna 18022 lasta ja nuorta. Heistä 4202 sijoitettiin kiireellisesti, mikä on 6,6 prosenttia enemmän kuin edellisenä vuonna. (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, Tilastoraportti 2014.)

Sijoitettujen ja yleensäkin lastensuojelun asiakkaana olevien lasten hyvinvointi ja kasvuolot poikkeavat siitä, mitä ne valtaosalla lapsista ovat. Tutkimusten mukaan näiden lasten kasvuolot ja elinolosuhteet ovat monella tavalla muuttuvia, haastavia ja kuormittavia. Lapsen perherakenteet, asuinpaikka, arjen kasvuympäristöt kuten päiväkotiryhmät ja koululuokat ovat voineet vaihtua useaan otteeseen. Tämä tarkoittaa myös sitä, että lapsen solmimat ystävyys- ja erinäiset luottamussuhteet katkeilevat. Lastensuojelun asiakkaaksi tulleet lapset ovat monesti lähtöisin köyhistä perheistä. Asiakasjärjestelmien avulla kerättyjen tietojen perusteella tiedetään yleisimmät taustatekijät huostaanotolle, mitkä ovat riittämätön vanhemmuus, vanhempien päihteiden käyttö, perheristiriidat ja perheväkivalta. (Bardy 2009, 61–64.)

2.3 Hyvä hoito ja kasvatus sijaishuollossa

2.3.1 Sijoitus, hoito- ja kasvatus sekä jälkihuolto

Lastensuojelussa tähdätään lapsen hyvinvointiin, mikä on yksi lastensuojelun peruskäsitteistä sekä tavoitteista turvallisuuden ja pysyvyyden rinnalla. Lasten hyvinvointi on käsitteenä hyvin monialainen, koska siihen sisältyy useita eri ulottuvuuksia, kuten fyysinen ja psyykinen terveys, sosiaalinen ja emotionaalinen hyvinvointi, turvallisuus, fyysisen elinympäristön piirteet, taloudellinen turvallisuus sekä oppimiseen liittyvät tekijät. Monien tutkijoiden mielestä lasten hyvinvointia tulee jäsentää kehityksellisessä kontekstissa, mikä tarkoittaa, että vauvan, taaperon, varhaisen lapsuuden, myöhemmän lapsuuden, nuoruuden ja aikuisuuteen siirtymisen vaiheissa hyvinvointi saa erilaisia sisältöjä. Tutkimusten mukaan lapsi hyötyy kun lapselle tärkeät systeemit, esimerkiksi koti ja koulu toimivat yhdessä ja jaettujen päämäärien ohjaamana ja kun systeemien

välisiä suhteita jäsentää keskinäinen luottamus. (Lapsen hyvinvointi on lastensuojelun peruskäsité 2015.)

Sijaishuolto koostuu kolmesta eri vaiheesta, sijoituksesta, hoidosta ja kasvatuksesta sekä jälkihuollosta. Lapsen siirtyminen sijaishuoltoon toteutetaan lasta järkyttämättä ja lapsen ikä ja kehitystaso huomioon ottaen. Ennen päätöstä sijaishuoltopaikan valinnasta lapselle ja hänen vanhemmilleen on hyvä järjestää mahdollisuus tutustumiskäyntiin. Lapsen siirtyessä sijaishuoltopaikkaan lapsen oma sosiaalityöntekijä on vastuussa siitä, että lapselle tehdään sijaishuollon asiakassuunnitelma. Suunnitelman tekemisessä ovat mukana lapsi, lapsen oma sosiaalityöntekijä, lapsen syntymävanhemmat sekä sijaishuollosta vastaavat työntekijät.

Asiakassuunnitelmaan kirjataan sijaishuollon tarkoituksen ja tavoitteiden, erityisen tuen ja avun järjestämisen, lapselle annettavien käyttövarojen, vanhempien ja läheisten yhteydenpidon lisäksi tiedot siitä, miten lapsen tietojen anto lapselle toteutetaan ja miten tavoite perheen jälleenyhdistämisestä otetaan huomioon lapsen edun mukaisesti. Asiakassuunnitelma arvioidaan tarvittaessa, kuitenkin vähintään kerran vuodessa. Kun asiakassuunnitelmaa tehdään, on tärkeää, että kaikki asiaan osalliset ovat mukana ja heillä on mahdollisuus sanoa mielipiteensä. Lisäksi on tärkeää, että osallistujien väliset mahdolliset eriävät mielipiteet kirjataan ylös. (Sijaishuollon asiakassuunnitelma 2015.) Lapselle sekä hänen vanhemmilleen on hyvä varata riittävästi aikaa keskusteluun siirtymävaiheessa, sillä sijoitus herättää yleensä voimakkaita tunteita. (Taskinen 2010, 134). Lapselle tulisi välittyä tietoisuus siitä, että vanhemmista erottaminen ei johdu hänestä ja, että vanhemmat eivät ole hylänneet häntä (Yhteistyö lapsen syntymävanhempien kanssa 2015).

Sijaishuollon hoitoon ja kasvatukseen kuuluu lapsen ja nuoren arjesta huolehtiminen sekä perushoito. Perushoitoon kuuluvat muun muassa ravitsemus, lepo, vaatetus ja hygienia, terveys, liikunta ja siisteys. Lapsi tarvitsee myös aikuisen läsnäoloa, hyväksyntää, rakkautta, tukea, kannustusta, valvontaa ja rajoja. Edellä mainittujen lisäksi sijaishuollon työntekijöiden tehtävänä on huolehtia lapsen oikeuksien toteutumisesta. Lapsen oikeuksiin kuuluu oikeus tavata läheisiään, oikeus tavata sosiaalityöntekijää ja saada tietoa omasta tilanteestaan, oikeus käyttövaroihin ja tarvitsemiinsa palveluihin sijaishuollon aikana sekä oikeus osallisuuteen. (Sijaishuolto 2015.) Lastensuojelun sijais-

huollossa työskentelevien työnkuva on monesti melko laaja-alainen. Heidän tehtävänä on toimia roolimalleina lapsille sekä niin sanottuina arjen pyörittäjinä, olemalla välittäviä ja hoivaavia aikuisia ja asettamalla rajoja. Yhteistyö lapsen syntymävanhempien kanssa on yksi tärkeä osa työtä. (Bardy 2009, 43.)

Jälkihuollon suunnittelu on hyvä aloittaa jo hyvissä ajoin ennen sijoituksen päättymistä. Jälkihuollon tavoitteena on saattaa lapsi takaisin kotiin tai ohjata nuori itsenäiseen elämään. Nuorta autetaan mahdollisuuksiensa hahmottamisessa jättäen kuitenkin ratkaisut ja toimiminen nuoren vastuulle. Monelle nuorelle olisi tarpeellista jatkaa sijoituspaikassaan 18 vuotta täytettyäänkin, joten jälkihuoltoa voidaan jatkaa 21 ikävuoteen asti. (Taskinen 2010, 150–152.) Lasten ja nuorten lähi- ja tukiverkostot olisi hyvä kartoittaa ennen jälkihuoltoon siirtymistä, jokaisella tulisi olla elämässään aikuinen, johon voi aina ottaa yhteyttä (”Suojele unelmia, vaali toivoa” Nuorten suositukset lastensuojelun sijaishuollon laadun kehittämiseksi 2012, 35).

2.3.2 Laadukkaan sijaishuollon toteuttaminen

Lastensuojelun keskusliiton laatimien valtakunnallisten sijaishuollon laatuksiteereiden (2004) mukaan lapsen arjessa on tärkeää muun muassa se, että lapsi kokee tulleensa ymmärretyksi ja että lapsi kohdataan niin, että lapsi tuntee itsensä hyväksytyksi sekä olonsa turvalliseksi. Erityisen tärkeää on fyysisen, psyykkisen, emotionaalisen ja seksuaalisen turvallisuuden takaaminen lapselle. Lisäksi lapsen kanssa opetellaan tunteiden tunnistamista ja nimeämistä, itsensä ilmaisua, ristiriitojen ja erimielisyyksien selvittämistä, rahan käyttöä ja vastuun kantoa. Rajojen, sääntöjen, sopimusten tekemisen ja noudattamisen myötä lapsi oppii luomaan rajat omalle toiminnalleen. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatuksiteerit 2004.) Yhteisössä, jossa asuu paljon nuoria, esiintyy oletettavasti järjestyksen ja sääntöjen noudattamiseen liittyvää neuvottelua sekä erilaisia elämänhallintaan liittyviä ongelmia. Arjen työssä ratkotaankin yhä useammin ongelmia, jotka johtuvat lapsen tai nuoren oireilevasta käytöksestä. Nykyisin sijoituksia tehdään enemmän 12–17-vuotaille nuorille. (Kouvonen 2011, 211.)

Lastensuojelun ja sijaishuollon tuloksellisuuden mittari on lapsen tilanteessa tapahtuvat muutokset. Vaikuttavuuden kriteerinä on lapsen elämään liittyvien riskitekijöiden vä-

hentyminen tai asiakkaan kokemus elämänlaatunsa kohentumisesta. Lyhyen aikavälin onnistumiskriteereitä voivat olla esimerkiksi oireiden lievittyminen, lapsen rauhoittuminen, kyky keskittyä koulunkäyntiin tai edistyminen tunteiden ilmaisussa. Lastensuojelun pitkän aikavälin tavoitteita ovat lapsen kasvattaminen tasapainoiseksi, itsenäiseksi ja vastuulliseksi aikuiseksi, joka kykenee läheisiin ihmissuhteisiin. (Taskinen 2010, 173.) Hyvien tuloksien saavuttamiseksi sijaishuollon toiminnan tulee olla asiakaslähtöistä ja asiakkaan voimavaraistumista edistävää. Työntekijöiden osaamisen tulee vastata lastensuojelun ajankohtaisia vaatimuksia. Sijaishuollossa keskeisimpiä onnistumiseen vaikuttavia tekijöitä ovat vuorovaikutuksen laatu, ihmissuhteiden jatkuvuus ja hyvä johtaminen. (Bardy 2009, 43.)

Lapsiasiavaltuutettu toimisto järjesti Uskomme sinuun – Usko sinäkin -sijaishuollon kiertueen yhteistyössä Terveysten ja hyvinvoinninlaitoksen, Lastensuojelun keskusliiton ja Pesäpuu ry:n kanssa vuonna 2011. Kiertueen pohjalta tehdyssä raportissa tuodaan esille nuorten esiin tuomia lastensuojelun laatua parantavia toimenpide-ehdotuksia lastensuojelun päättäjille sekä sijaishuollon yksiköiden aikuisille. Raportin mukaan nuorten esille tuoma lastensuojelun kritiikki suuntautui selvimmin nuorten ja aikuisten väliseen vuorovaikutukseen, kuulluksi tulemiseen sekä oikeuteen saada perusteluja aikuisten tekemille päätöksille.

Nuoret toivoivat tulevansa kuulluiksi yksilöllisine tarpeineen ja mielipiteineen tehtäessä nuoren elämää koskevia isoja tai pieniä päätöksiä. Nuorten mukaan osallisuuden kokemuksen kautta on myös helpompi kuunnella ja hyväksyä aikuisen tekemät ehdotukset ja päätökset. Esimerkkejä nuorten esiintuomista toimenpide-ehdotuksista: lastensuojelussa pitää kehittää toimintatapoja ja työkäytäntöjä, jotka mahdollistavat asiakkaina olevien nuorten ja heidän vanhempinsa paremman kuulemisen ja osallistumisen työskentelyyn, aikuisen tulee auttaa sijoitettua nuorta muodostamaan kertomus omasta sijoitushistoriastaan, sijoitusten katkeamisten välttämiseksi sijaishuollossa työskentelevien aikuisten on huolehdittava oman ammattitaitonsa ylläpitämisestä, työnohjauksesta sekä omasta jaksamisestaan. (”Suojele unelmia, vaali toivoa” Nuorten suositukset lastensuojelun sijaishuollon laadun kehittämiseksi 2012, 12–20.)

Sijaishuollossa käytettävien rajoitustoimenpiteiden käytössä noudatetaan lakia ja erityistä harkintaa. Lastensuojelulaissa säädetään rajoitustoimenpiteiden käyttämisen yleisistä

edellytyksistä. Rajoittamispäätöksiä ovat yhteydenpidon rajoittaminen, aineiden ja esineiden haltuunotto, henkilötarkastus ja henkilökatsastus, omaisuuden ja lähetysten tarkastaminen ja lähetysten luovuttamatta jättäminen, kiinnipitäminen, liikkumisvapauden rajoittaminen, eristäminen ja erityinen huolenpito. Rajoitustoimenpiteiden käyttäminen merkitsee puuttumista lapsen perus- ja ihmisoikeuksiin, joten ne tulee olla aina perusteltavissa lastensuojelullisena toimenpiteenä, eikä niitä tulisi käyttää rangaistuksena. Sijaishuollon työntekijöiden tulee käyttää rajoitustoimenpiteitä tasa-arvoisesti, eettisesti ja jokaisen tilanne yksilöllisesti huomioon ottaen. Lapsille niiden käyttö on aina tärkeää perustella ja heidät olisi hyvä ottaa mukaan sääntöihin liittyvään keskusteluun, jotta heidän olisi helpompi hyväksyä ja noudattaa niitä. (”Suojele unelmia, vaali toivoa” Nuorten suositukset lastensuojelun sijaishuollon laadun kehittämiseksi 2012, 29.)

3 LAPSEN OSALLISUUDEN TUKEMINEN

Laajasti ajateltuna osallisuus on yhteisöön liittymistä, kuulumista ja siinä vaikuttamista. Lapsen osallisuudella tarkoitetaan sitä, miten lapsi voi olla mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa hänen etujensa turvaamiseksi tehtävää työtä. Osallisuus lähtee oikeudesta saada tietoa itseä koskevista asioista ja mahdollisuuksista vaikuttaa omiin asioihin ilmaisemalla mielipiteensä. (Oranen 2008, 7–9.) Mahdollisuus olla osallisena ja mukana asioiden käsittelyssä itselle merkittävissä yhteisöissä on ratkaisevaa ihmisen identiteetin kehittymisen kannalta (Lapsen osallisuus 2015). Osallisuus on myös yksi Lapsen oikeuksien sopimuksen määrittämistä perusoikeuksista, ja siksi lainsäädäntömekin velvoittaa lasten huomioimiseen. Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsella on oikeus ilmaista omat mielipiteensä kaikissa itseään koskevissa asioissa ja ne on otettava huomioon lapsen iän ja kehityksen mukaisesti (Yk:n yleissopimus lapsen oikeuksista, 12. artikla).

Vuonna 2008 voimaan tulleessa lastensuojelulaissa lasten osallisuutta on korostettu entisestään lisäämällä sille oma lukunsa. Lain mukaan lasten tulee saada osallistua, paitsi itseään koskevien asioiden käsittelyyn, myös palvelujen kehittämiseen. Lapsille ja lapsiperheille tarkoitettujen palveluiden kehittämisessä olisi tarpeellista kiinnittää erityistä huomiota lasten ja nuorten toivomuksiin ja tarpeisiin. (Oranen 2008, 7–9.) Suomen lainsäädäntö painottaa sitä, että asianosaisilla on aina oikeus saada tietoa heitä koskevista asioista ja oikeus lausua niistä omat näkemyksensä. Näin ollen ikä ei ole peruste sulkea ketään tämän ulkopuolelle. (Lapsen osallisuus 2015.) Myös uusi sosiaalihuoltolaki korostaa asiakkaan osallisuuden merkitystä ja sen tarkoituksena on vähentää eriarvoisuutta (Sosiaalihuoltolaki 1§). Osallisuuden mittaaminen on erityisen haastavaa, koska se koetaan yksilöllisesti. Tutkimuksissa osallisuutta on tyypillisesti pyritty mittaamaan ja kuvaamaan erilaisilla tikapuu- tai astemalleilla. Tällöin osallisuuden ajatellaan olevan asteittainen ilmiö, joka olosuhteiden mukaisesti joko vähenee tai lisääntyy. (Oranen 2008, 9.)

Lasten ja nuorten osallisuutta tutkinut lapsuuden ja nuoruuden tutkimusprofessori Nigel Thomas on kritisoinut malleja, joissa osallisuus nähdään yksiulotteisena ominaisuutena,

jota on joko paljon, vähän tai ei ollenkaan. Hän onkin jakanut lapsen osallisuuden kuuteen eri ulottuvuuteen, joiden keskinäiset suhteet voivat vaihdella ja lapsen kokemus osallisuudesta voi muuttua niiden aikana. Thomasin ajattelumallin mukaan lapsen osallisuus rakentuu ensinnäkin siitä, millaiset mahdollisuudet lapsella on valita, osallistuuko hän johonkin prosessiin vai ei, eli kieltäytyminen voi myös olla yksi osallisuuden muoto. Toinen ulottuvuus on saada tietoa omasta tilanteesta, oikeuksista ja roolista siinä. Kolmantena on mahdollisuus vaikuttaa päätöksentekoon, esimerkiksi siihen, mitä asioita tietyssä palaverissa käsitellään tai ketä siihen osallistuu.

Neljäs ulottuvuus on mahdollisuus ilmaista itseään ja puhua omista ajatuksista ja mielipiteistä. Viidentenä on mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen. Tällä viitataan siihen, että monilla lapsilla voi olla vaikeuksia ajatustensa ilmaisussa niin, että ne välittyvät aikuisille, ja tästä syystä he tarvitsevat aikuisten apua. Kuudes osallisuuden ulottuvuus on lapsen mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin. Thomasin ajattelumallin avulla voidaan todeta, että lapsen ja heidän tilanteensa ovat yksilöllisiä. Osa lapsista pystyy muodostamaan mielipiteensä saamalla tietoa tilanteesta ja vaihtoehtoista, kun taas osa lapsista tarvitsee paljon tukea ja rohkaisua voidakseen luottaa siihen, että hänen ajatuksillaan on oikeasti arvoa. (Oranen 2008, 10–11.)

Aikuisilla on keskeinen rooli lasten ja nuorten osallisuuden mahdollistamisessa. Vaikuttaminen ei ole mahdollista silloin, kun valtaa pitävät aikuiset eivät anna siihen mahdollisuutta. Työyhteisöjen ja työntekijöiden asenteet osallisuuteen ja osallistumiseen vaihtelevat. Nigel Thomas (2002) kuvaa neljää erilaista lähestymistapaa, jotka ovat kliininen, byrokraattinen, arvosidonnainen ja kyyninen.

Kliinisessä lähestymistavassa lapsen osallistuminen nähdään riskialttiina ja lasten hyvinvointia vaarantavana. Tällöin heidät suljetaan helposti pois keskusteluista ja päätöksenteosta. Byrokraattisessa lähestymistavassa osallisuuden muodolliset vaatimukset pyritään toteuttamaan työyhteisön kriteereiden mukaisesti. Niiden avulla voidaan siis perustella joko lapsen sivuuttaminen sekä lasten mukaan ottaminen. Arvosidonnaisessa lähestymistavassa lasten osallisuuden ajatellaan olevan tärkeä ja hyvä oikeus, joka parantaa päätöksenteon laatua ja johtaa parempiin käytäntöihin ja lopputuloksiin. Näin ajattelevat aikuiset katsoivat tehtäväkseen tukea lasta ja luoda mahdollisuudet lapsen osallistumiseen. Kyynisessä lähestymistavassa aikuiset ajattelevat, että lasten osallistu-

minen on vaaraksi, koska lapset ovat manipuloivia ja haluavat valtaa ilman siihen liittyvää vastuuta. Kynniset aikuiset ajattelevat, että lapsilla on jo ennestään liikaa valtaa eikä sitä ole tarvetta lisätä. (Oranen 2008, 11–12.)

Lapsen osallisuuden tuomisella käytäntöön on todettu olevan monenlaista hyötyä. Osallistuminen omien asioiden hoitamiseen voi antaa lapselle kokemuksia siitä, että he tulevat kuulluksi, heidän mielipiteellään ja ajatuksillaan on arvoa ja että he voivat vaikuttaa asioihin. Lastensuojelun kanssa tekemisissä olleet lapset ovat voineet kokea paljon tilanteita, jolloin asiat vain tapahtuvat. Tämän vuoksi mahdollisuus vaikuttamiseen voi olla erityisen merkityksellistä heille. Positiiviset osallisuuden kokemukset rohkaisevat lasta puhumaan ja hakemaan apua tilanteissa, joissa hän on vaarassa joutua kaltoinkohdelluksi. Näin aikaisemmat osallisuuden kokemukset saattavat siis myös suojella lasta.

Lasten mukana olo suunnittelussa ja kehittämisessä voi tuottaa suoraa, hyödyllistä ja tarpeellista palautetta työyhteisön toiminnasta. Tämän avulla voidaan parantaa päätöksen tekoa ja työskentelyn vaikuttavuutta. Lisäksi työntekijän ja lapsen välinen aito kohtaaminen, esimerkiksi hoito- ja kasvatussuunnitelmaa tehdessä, voi tuottaa työntekijälle vahvan kokemuksen oman työn merkityksestä. (Oranen 2008, 15–16.) Kun työyhteisössä suunnitellaan osallisuuden käytännön toteutumista, olisi hyvä ottaa huomioon myös mahdolliset negatiiviset seuraukset.

Esimerkiksi, jos lapsia motivoidaan osallisuuteen lupaamalla mahdollisuus asioiden vaikuttamiseen, mutta mikään ei kuitenkaan muutu, voi seurauksena olla huijatuksi tulemisen tunne, turhautuminen tai entistä korkeampi osallistumisen kynnys jatkossa. Lisäksi kenenkään ei pitäisi joutua kiusatuksi tai huonosti kohdelluksi esittämiensä mielipiteidensä vuoksi. (Oranen 2008, 45.) Lasten osallisuuden mahdollistaminen on laadukasta, jos sitä toteutetaan asiaan kuuluvalla tavalla, tiedollisesti, suunnitellusti sekä lasta ja lapsen mielipiteitä kunnioittaen. Turvallista osallisuus on lapsille, jos aikuiset toimivat vastuullisesti ja ottavat huomioon negatiiviset seuraukset. (Landsdown, Gerison 2010, 21.)

Lasten osallisuuden toteutuminen käytännössä edellyttää työntekijöiltä valmiuksia tehdä yhteistyötä lasten kanssa kuunnellen heitä ja ottamalla heidän mielipiteet huomioon. Yksittäisen työntekijän on kuitenkin vaikea hyödyntää valmiuttaan, ellei työyhteisö tar-

joa siihen mahdollisuuksia. (Lapsen osallisuus 2015.) Lasta osallistavan työtteen tarkoituksena on nähdä lapsi toimijana eikä pelkästään arvioinnin ja työskentelyn kohteena. Työntekijä ei kerää lapselta tietoa itseään tai muita ammattilaisia varten, vaan siksi, että voisi auttaa asiakkaana olevaa lasta. (Hurtig 2006, 191–193.)

Lasten osallisuutta korostavat työmenetelmät ovat lisääntyneet 1990-luvulta alkaen. Työmenetelmillä on paikattu lapsen näkymättömyyttä palvelujärjestelmässä. Sijaishuollossa käytetyt hyvät työmenetelmät parhaimmillaan tukevat hoitoa ja antavat keinoja saavuttaa hoidolle asetettuja tavoitteita. (Mikkola 1999, 85). Työmenetelmä on väline, jonka avulla asiakkaan arjen olosuhteisiin voidaan vaikuttaa ja voidaan saada muutosta kehittymisen suuntaan. Hyvä menetelmä on sellainen, joka toimii, tuottaa hyvää mieltä tai joka on muuten merkityksellinen asiakkaalle tai työntekijälle. Hyvät käytännöt ovat puolestaan uusia tai jo vakiintuneita toimintatapoja ja työmenetelmiä, joilla päästään hyviin tuloksiin. (Timonen-Kallio 2009, 12.)

4 YHTEISTYÖ LAPSEN SYNTYMÄVANHEMPIEN KANSSA

Lapsen syntymävanhempien vanhemmuus ei pääty lapsen huostaanottoon ja sijoitukseen. Lapsen huolto säilyy sijoituksen ajanakin hänen syntymävanhemmillaan, kuitenkin vain rajoitetusti. Lapsen huollon jatkuvuuden turvaamiseksi lastensuojelun työntekijöiden ja lapsen syntymävanhempien yhteistyön sujuminen on tärkeää. Yhteistyön sujuminen on erityisen tärkeää myös lapsen tasapainoisen kehityksen ja sijoituksen onnistumisen kannalta. Toimiva yhteistyö edistää yhteisten tavoitteiden asettamista sijaishuollolle. Sijoituskunnalla on velvollisuus tukea sijaishuoltoapaikan ja syntymäperheen yhteistyötä luomalla rakentavaa ilmapiiriä toimijoiden välille. (Yhteistyö lapsen syntymävanhempien kanssa 2015.)

Päätettäessä muun muassa lapsen tarvitsemasta terveydenhuollosta tai opetuksen järjestämisestä, on erilaisista vaihtoehdoista keskusteltava syntymävanhempien kanssa. Syntymävanhemmilla on sijoituksen aikana oikeus saada tietoa lapsensa asioista sekä pitää yhteyttä lapseen. Jos yhteydenpitoa joudutaan rajoittamaan, tehdään siitä kirjallinen päätös. Kaikissa tapauksissa syntymävanhemmilla säilyy oikeus päättää lapsen nimestä, kansallisuudesta ja uskonnosta. Syntymävanhemmilla on myös oikeus hakea huostaanoton lopettamista niin halutessaan. Tärkeää kuitenkin olisi, että he ovat tietoisia huostaanoton lopettamisen edellytyksistä, jotta lapsi ei turhaan altistuisi jatkuvaan epävarmuuteen ja katteettomiin toiveisiin. (Taskinen 2010,142.) Jos lapsi on sitoutunut sijaishuoltoapaikkaansa ja hänen kasvuolosuhteensa ovat vakiintuneet, ei huostassa pitoa voida lopettaa pelkästään sen perusteella, että syntymävanhemman olot ovat parantuneet. (Huostaanoton lopettaminen ja lakkaaminen 2012, 91).

Sijoituksen jälkeen lapsen syntymävanhempia ei tulisi jättää yksin asian kanssa. Syntymävanhempia voidaan tukea ammattiavun piiriin ja osallistumaan erilaisiin vertaisryhmiin. Heidän tukemisessa voidaan käyttää esimerkiksi huostaan otettujen lasten vanhempien vertaisryhmiä, erilaisten taitojen kehittämissyryhmiä, vanhemmuuden arviointiin kehitettyjä menetelmiä, kasvatuskursseja, parisuhdeneuvontaa ja päihdehuollon palveluja. Pitkäaikaisessa sijoituksessa syntymävanhemmat on tarkoitus auttaa tuntemaan tehneen hyvän työn antamalla lapselle mahdollisuuden huolehtivaan hoitoon. Jotta lapsen

olisi helpompi kiintyä sijoituspaikkaan ja siellä oleviin ihmisiin, olisi hänen tärkeää saada siihen lupa myös vanhemmiltaan. (Taskinen 2010, 142–143.)

Sijaishuollon työntekijän ammatilliseen osaamiseen kuuluu syntymäperheen kriisin ymmärtäminen. Syntymävanhempien kokema alemmuudentunne ja mustasukkaisuus vanhemmuudesta ovat tavallisia. Joskus heillä saattaa olla vaikeuksia kohdata lapsensa kiintymisen sijaisvanhempiin tai muita häntä hoitaviin aikuisiin. Joskus syntymävanhempinen saattaa kokea vaikeaksi yhteydenpidon lapseen johtuen omasta kriisitilanteesta, syyllisyydestä ja häpeästä. Lapsen ja vanhemman suhdetta on tärkeää tukea ja auttaa syntymävanhempia ymmärtämään lapsen tilannetta sijaishuollossa. (Yhteistyö lapsen syntymävanhempien kanssa 2015.)

Lastensuojelussa hyvän vuorovaikutuksen luominen voi olla haastavaa alkuasetelman vuoksi. Vuorovaikutus on nimensä mukaisesti vuorotellen tapahtuvaa vaikuttamista sekä kuulemistä. Luottamuksellisen ja avoimen vuorovaikutussuhteen luomiseksi työntekijän aito läsnäolo sekä syntymävanhemman kuuleminen kunnioittavasti ja kiinnostuksen ovat tärkeää. Kunnioittaminen ja kuuleminen eivät kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikesta pitäisi olla samaa mieltä syntymävanhemman kanssa. Asioista voi ajatella eri tavalla, mutta kaikkien ajatukset ovat yhtä oikeita ja ne on voitava ilmaista ääneen. Työntekijöillä on hyvä olla rohkeutta sanoa ajattelevansa asiasta eri tavalla, mutta samalla olla valmis luopumaan yhden totuuden ja oikeassa olemisen pakosta. (Tuulensalo & Ylä-Herranen 2009, 27–28.)

Kun työntekijän ja lapsen syntymävanhempien yhteistyösuhde perustuu vuorovaikutukseen, työntekijän persoonasta tulee hänen arvokkain työvälineensä. Oman persoonan, ammatillisen vuorovaikutuksen ja myötäelämisen avulla voidaan tarjota ymmärrystä, välittämistä ja tukea. Sijoituskunnan tehtävänä on tukea sijoituspaikan ja syntymävanhempien välistä yhteistyötä silloin, kun yhteistyössä ilmenee vaikeuksia. (Yhteistyö lapsen syntymävanhempien kanssa 2015.)

5 AMMATILLINEN PERHEKOTI TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ

Ammatillinen perhehoito on perhehoitoa, jota annetaan ammatillisessa perhekodissa yksityisistä sosiaalipalveluista annetun lain 7. §:ssä tarkoitetun luvan perusteella. Ammatilliset perhekodit ovat perhehoidon ja laitoshoidon väliin sijoittuva sijaishuoltomuoto. (Ammatilliset perhekodit 2015.) Ammatillisiin perhekoteihin sijoitetaan yleensä sellaisia lapsia ja nuoria, jotka ovat hoidoltaan liian haastavia perhehoitoon eli sijaisperheisiin. On olemassa erilaisia perhekoteja, osassa sijoitetut lapset asuvat perheen kanssa samassa taloudessa ja toisissa lapsia hoitaa ulkopuolinen henkilökunta. Ammatillisia perhekoteja on perustettu 1990-luvun alkupuolelta saakka. Niiden yleisin yritysmuoto on osakeyhtiö. Ammatilliset perhekodit tekevät kuntien kanssa ostopalvelusopimuksen ja perivät hoidosta vuorokausimaksua. (Ketola 2008, 19.)

Ammatillisissa perhekodeissa on yleensä perhekodin vanhempien lisäksi ulkopuolista henkilökuntaa. (Ketola 2008, 19). Henkilöstön lukumäärän tulee olla riittävä lasten lukumäärään ja tarpeisiin nähden. Perhekodin vanhemmilla tulee olla koulutusta ja työkokemusta lastensuojelulain mukaiseen hoito- ja kasvatustyöhön. Tämän lisäksi heidän tulisi hallita yrittäjyyteen liittyvät perusasiat sekä työnantajavelvoitteiden hoitaminen tarvittaessa. Yksityisiä sosiaalipalveluja tuottavalla toimintayksiköllä tulee olla vastuuhenkilö, joka vastaa siitä, että palvelutoiminta täyttää sille asetetut vaatimukset. Perhekodin vastuuhenkilöllä tulee olla sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun lain mukainen kelpoisuus. Soveltuvia tutkintoja ovat esimerkiksi sosiaalikasvattaja, sosiaaliohjaaja ja sosionomi (AMK). Lisäksi hänellä tulisi olla vähintään kolme vuotta kokemusta lastensuojelun piirissä työskentelystä. (Ammatillinen perhehoito 2015.)

Ammatillisilta perhekodeilta edellytetään vahvempaa osaamista kuin tavallisilta perhekodeilta. Tämä mahdollistaa erityistä hoitoa tarvitsevien lasten ja nuorten sijoittamisen perhehoitoon. Aluehallintoviraston tai Valviran myöntämän toimiluvan saadakseen perhekodin tulee täyttää muun muassa terveydellisiin seikkoihin, tiloihin ja henkilöstön pätevyyteen liittyviä asioita. Sosiaalihuollon asiakaslain mukaan perhekodin sopivuutta arvioitaessa on erityisesti huomiota kiinnitettävä kodin ihmissuhteisiin sekä perhehoitoa

antavan henkilön mahdollisuuksiin ottaa huomioon ja tyydyttää perhehoitoon sijoitettavan lapsen tarpeet hänen etunsa mukaisesti. Lain mukaan perhekotiin sijoitetulla lapsella on oikeus saada laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja kohtelua sijaishuollon toteuttajalta. Perhekodin tilojen tulee olla riittävät, tarkoituksenmukaiset ja kodinomaiset. Jokaiselle lapselle tulee olla oma, vähintään 12m² huone. (Ammatillinen perhekodit 2015.)

Ammatillisessa perhekodissa voidaan hoitaa samanaikaisesti enintään seitsemää lasta, jos heidän huolenpidostaan vastaa vähintään kaksi perhekodissa asuvaa työntekijää (Sijaishuollon järjestäminen 2012, 207). Hoidettavien lasten määrä on suhteutettu niin, että kahta lasten kohden tulee olla yksi aikuinen, eli jos perhekodissa on kuusi lasta, on perhekodin vanhempien lisäksi perhekodissa oltava yksi sosiaali- tai terveystieteiden koulutuksen saanut kokoaikainen työntekijä (Ammatillinen perhehoito 2015). Amatillisten perhekotien liitto kirjoittaa yksilöllisyydestä ja yhteisöllisyydestä seuraavasti:

Ammatillisessa perhekodissa lapset saavat yksilöllistä hoivaa ja huolenpitoa. Perhekotivanhempien sitoutuminen kotona tehtävään työhön antaa mahdollisuuden tähän. Amatillisessa perhekodissa lapsella on mahdollisuus kiintyä ja kiinnittyä perheeseen, ja näin saada korjaavia kokemuksia. Amatilliseen perhekotiin tullessa lapsella on takana epävakaita olosuhteita ja traumatisoivia kokemuksia, joiden vastaamiseen tarvitaan amatillista osaamista. Amatillisen perhekodin vanhemmilla on kyky kohdata lapsi tarpeineen ja vakauttaa lapsen elinolosuhteet. Perhekotiyhteisö toimii kasvattavana ja hoitavana yhteisönä, perhekotivanhemmat luovat yhteisön toimivat käytännöt ja säännöt. (Ammatillinen perhehoito 2015.)

Ammatillisia perhekoteja ei lueta lastensuojelulain 57. §:n mukaisiksi lastensuojelulaitoksiksi, joten niissä ei voida käyttää rajoitustoimenpiteitä yhteydenpidon rajoittamista lukuun ottamatta. Yhteydenpidon rajoittaminen tarkoittaa muun muassa sitä, että lapsen oikeutta tavata vanhempiaan tai muita läheisiään sekä yhteydenpitoa puhelimitse tai muiden keinoin avuin voidaan rajoittaa. Yhteydenpidon rajoittaminen edellyttää kuitenkin, että yhteydenpito vaarantaisi lapsen sijaishuollon tarkoituksen toteuttamisen ja rajoittaminen on lapsen hoidon ja kasvatuksen kannalta välttämätöntä tai siitä on muuta vaaraa lapselle. Yhteydenpitoa voidaan rajoittaa myös, jos se on välttämätöntä perhekodin muiden lasten ja henkilöstön turvallisuuden vuoksi. (Rajoitustoimenpiteet sijaishuollossa 2015.) Perhekodissa voidaan käyttää normaaleihin kotikasvatuskeinoihin kuuluvia seuraamuksia, jos lapsella on vaikeuksia noudattaa perhekodin yhteisiä sääntöjä. Seuraamus voi olla esimerkiksi pelikieltoa, ylimääräinen kotitaloustyö tai omassa huo-

neessa rauhoittuminen. Lasten kanssa keskustellaan sääntöjen merkityksistä ja pohditaan yhdessä sopivia seuraamuksia. Seuraamukset suhtautetaan yksilöllisesti teosta ja lapsesta riippuen, mutta kuitenkin oikeudenmukaisesti ja tapapuolisesti.

Opinnäytetyössäni yhteistyökumppaninani toimiva perhekoti tarjoaa lastensuojelunpalveluja sekä huostaan otetuille että avohuollon tukitoimenpiteenä sijoitetuille lapsille ja nuorille. Tämän lisäksi perhekodilla on mahdollisuus toimia tuki- ja kriisiperheenä sekä mahdollisuus perhesijoitusten toteuttamiseen. Tällä hetkellä perhekodissa asuu viisi sijoitettua lasta, jotka ovat iältään 5-14-vuotiaita. Nuorin lapsista käy päivähoitossa ja vanhin aloitti juuri yläkoulun. Perhekodin vanhemmat asuvat kokoaikaisesti lasten kanssa samassa rakennuksessa, mikä osaltaan antaa lasten elämälle turvallisuutta ja jatkuvuuden tunnetta. Perhekodin vanhempien lisäksi lasten kasvua ja kehitystä tukemassa ovat kaksi kokoaikaista ohjaajaa ja yksi osa-aikainen ohjaaja. Perhekodin tavoitteena on antaa lapselle mahdollisuus kasvaa rauhassa turvallisessa, välittävässä, virikkeellisessä ja kodinomaisessa kasvuympäristössä.

Perhekoti sijaitsee mukavassa ja luonnonläheisessä ympäristössä, mutta kuitenkin tarvittavan lähellä muita palveluita. Perhekodin tilat koostuvat 300 neliömetrin omakotitalosta, jossa on monta makuuhuonetta sekä tilavat ja kodinomaiset yhteiset tilat. Sekä sisältä, lukuisista lisärakennuksista, että pihalta löytyy paljon virikkeitä ja tekemisen mahdollisuuksia lapsille. Perhekodin arvoja ovat rehellisyys, oikeudenmukaisuus, tasa-arvo, luottamuksellisuus sekä toisen ihmisen ja luonnon kunnioittaminen. Perhekodin toiminnan tavoitteena on antaa lapselle kokemus siitä, että hänestä välitetään, häneen luotetaan ja hänet hyväksytään perheessä sellaisenaan, vaikka kaikkia hänen tekojaan ei hyväksyttäisikään. Tavoitteena on, että lapset saavat elää ikätasoaan vastaavaa elämää siihen kuuluvine oikeuksineen ja velvollisuuksineen. Rutiinit ja tavallinen arki sekä oikean roolimallin antavat aikuiset luovat pohjan elämäntaitojen omaksumisessa. (Kuvaus liiketoimintasuunnitelmasta.)

6 HOITO- JA KASVATUSSUUNNITELMA TYÖVÄLINEENÄ

Perhekodissa ja sijaishuollossa yleensäkin tuloksia arvioidessa arvioidaan hoidolle asetettujen tavoitteiden toteutumista sekä sitä, miten hyvin sijoitettujen lasten tarpeisiin on pystytty vastaamaan. Hoidon tulosten arvioinnin välineinä voivat toimia erilaiset lomakkeet, kuten erilaiset hoito- ja tavoitesuunnitelmat. Tämän kaltaiset suunnitelmat ovat olleet olemassa jo jonkin aikaa sijaishuollossa, mutta niiden rakenne ja käyttö vaihtelevat suuresti eri yksiköissä. Asiakassuunnitelman tavoitteita voidaan yleensä arvioida vasta sijoituksen päättyessä. Hoito- ja kasvatussuunnitelmalla on siis merkittävä rooli lyhyemmän aikavälin tavoitteiden ja keinojen laatimisessa. (Timonen-Kallio 2009, 9.) Lastensuojelulaissa sanotaan, että asiakassuunnitelmaa täydennetään tarvittaessa erillisellä hoito- ja kasvatussuunnitelmalla (Lastensuojelulaki 30§). Hoito- ja kasvatussuunnitelmalla konkretisoidaan asiakassuunnitelmaan kirjatut tavoitteet arkipäiväisemmiksi. Hoito- ja kasvatussuunnitelmassa kuvataan tarkasti miten lapsen tarpeisiin vastataan. (Sijaishuollon asiakassuunnitelma 2015.)

Hoito- ja kasvatussuunnitelma laaditaan hoito- ja kasvatuseuvottelussa. Neuvottelussa mukana ovat lapsi, sijaishuollon työntekijä ja lapsen vanhemmat. Lapsen ominaisuudet sekä ajankohtaiset asiat lapsen elämässä ovat suunnitelman keskiössä. Hoito- ja kasvatussuunnitelmalla pyritään kehittämään lapsen itsetuntemusta ja lisäämään lapsen osallisuutta lapsen omien asioihin vaikuttamisessa. (Aho 2009, 87.) Hoito ja kasvatuseuvotteluissa lapsi ja hänen vanhempansa tulevat aidosti kuulluiksi ja samalla sijaishuolto paikan toimintatavat tulevat ymmärrettävimmiksi ja avoimimmiksi. Hoito- ja kasvatussuunnitelman tehtävänä on selkiyttää lapsen tilannetta, toimia keskustelun apuvälineenä ja niin sanottuna muutoksen vauhdittajana. Hoito- ja kasvatussuunnitelma lomakkeen täyttäminen ei ole itsessään kaiken tarkoitus, vaan tarkoituksena on nähdä lapsi yksilönä sekä toimia yhdessä lapsen parhaaksi. Hoito- ja kasvatussuunnitelman ollessa pelkästään suorite työntekijälle lapsen yksilöllisyys on vaarassa kadota. (Bardy 2009, 80.)

Parhaimmillaan hoito- ja kasvatussuunnitelma haastaa ja kyseenalaistaa työyhteisön rutiineja. Aluksi uuden työvälineen käyttöönotto voi vaatia totuttelua, mutta ajan myötä se voi tulla luontevaksi osaksi hoito- ja kasvatustyötä. Mikkolan (1999) mukaan hoito-

ja kasvatussuunnitelman systemaattisen käytön myötä työn tavoitteellisuus lisääntyy, oman työn sekä yksikön työn tuloksia ja vaikutuksia voidaan arvioida, asiakkaan kuuleminen ja osallisuus toteutuvat sekä lasten tarpeet työn lähtökohtina korostuvat. (Mikkola 1999, 48–52.) Työvälineen tuloksellinen ja tehokas käyttö ei kuitenkaan riipu vain työvälineestä, vaan myös sen käyttäjästä ja siitä, miten hän suhtautuu asiakkaaseen. Yhteisesti kehitetty työväline voi toimia työntekijöiden yhteisenä hoito- ja kasvatustyön orientaationa ja vahvistaa yhteistyötä. Toimivaksi todettu työväline voi pysyä työkäytännönä kiireen tunteesta huolimatta. Työvälineen innovatiivinen käyttö ja kehittäminen vaativat käyttäjältään reflektiivistä, eli niin sanottua pohdiskelevaa työtötta. (Timonen-Kallio 2009, 7–18.)

Hoito- ja kasvatussuunnitelman tavoitteena on tukea työntekijöiden työtä sekä ennen kaikkea turvata lapselle mahdollisimman hyvä ja tarkoituksenmukainen hoito. Suunnitelmaan on tarkoitus kirjata lapsen kehityksen kannalta olennaisia lähitavoitteita sekä keinoja, työtapoja ja menetelmiä, joilla tavoitteet pyritään saavuttamaan. Hoito ja kasvatussuunnitelman seurannalla ja toteutumisella on hyvin keskeinen merkitys hoitoprosessissa. (Aho 2009, 84.) Erilaiset menetelmät ja työvälineet, kuten hoito- ja kasvatussuunnitelmat tarjoavat vaihtoehtoisen tavan olla dialogissa asiakkaan kanssa. Joustava ammatillisuus antaa tilaa uusien työvälineiden omaksumiseen sekä vanhoista luopumiseen. (Känkänen 2006, 133.)

7 OPINNÄYTETYÖN PROSESSI

7.1 Tarkoitus ja tavoitteet

Opinnäytetyö on luonteeltaan kehittämispainotteinen eli toiminnallinen opinnäytetyö. Opinnäytetyön aihe on lähtöisin työelämän tarpeesta ja se on toteutettu tiiviissä yhteistyössä opinnäytetyön yhteistyökumppanina toimivan ammatillisen perhekodin kanssa. Opinnäytetyöprosessin aikana kehitelty tuote, hoito- ja kasvatussuunnitelma, on suunniteltu vastaamaan kyseisen perhekodin työntekijöiden toiveita ja perhekodissa asuvien lasten tarpeita. Tuotekehittelyyn kuuluu tuotteen suunnittelu- ja valmistusprosessi, tuotteen kokeilu tai toteutus, arviointi ja mahdollisesti markkinointi (Kohti tutkivaa ammatikäytäntöä 2010, 34).

Perhekodin kanssa yhteistyössä kehittämäni hoito- ja kasvatussuunnitelman tarkoituksena on lisätä kyseisessä perhekodissa asuvien sijoitettujen lasten osallisuutta sekä tukea syntymävanhempien kanssa tehtävää yhteistyötä. Tämän lisäksi sen tarkoitus olisi lisätä perhekodissa työskentelevien työn suunnitelmallisuutta ja tavoitteellisuutta. Kyseisellä perhekodilla ei ole aikaisemmin ollut käytössä hoito- ja kasvatussuunnitelmaa, joten se on heille uusi työväline. Perhekodissa asuvien lasten ja heidän vanhempiansa osallisuuden mahdollistaminen varmistetaan järjestämällä sille yhteisesti sovittu aika eli tapaaminen sekä systemaattinen tapa, joka on laatimamme hoito- ja kasvatussuunnitelma. Näin varmistamme, että mahdollisuus osallisuuteen toteutuu arkisen osallisuuden ja osallistumisen lisäksi jollakin konkreettisella tavalla. Hoito- ja kasvatussuunnitelman tarkoituksena on tuoda lasten ja vanhempien tarpeet ja toiveet paremmin esille.

Toteuttamassani hoito- ja kasvatussuunnitelmassa on lapsille ja syntymävanhemmille omat palauteosiot. Palauteiden avulla on tarkoitus saada arvokasta tietoa, jonka avulla perhekodin toiminnan laatua pystytään ylläpitämään ja kehittämään. Syntymävanhemmilta kysytään, kuinka tyytyväisiä he ovat esimerkiksi yhteistyön sujuvuuteen, työntekijöiden lähestyttävyyteen, lapsensa oloihin perhekodissa, tiedon saantiin ja mahdollisten lapsen kotilomien sujuvuuteen. Lasten palauteosiossa kysytään muun muassa työntekijöihin, sääntöihin, ruokaan ja huomion määrään liittyviä kysymyksiä.

Tavoitteenani oli, että suunnittelemani ja tekemäni hoito- ja kasvatussuunnitelma vastaisi mahdollisimman hyvin perhekodin toiveita ja tarpeita ja, että se olisi toimiva ja sovellettavissa juuri kyseisen asiakasryhmän kanssa. Halusin, että hoito- ja kasvatussuunnitelma olisi sisällöltään merkityksellinen ja ulkoasultaan selkeä, helposti käytettävä sekä persoonallinen. Päätin jo prosessin alkuvaiheessa, että tekemästäni hoito- ja kasvatussuunnitelmasta ei tulisi perinteistä lomakepohjaa. Perinteisellä lomakepohjalla tarkoitan hyvin yksityiskohtaista, useamman sivun pituista, kaikkien elämän osa-alueiden kattavaa tylsää mustavalkoista tietojenkeräyslomaketta. Toiveena on, että tekemälläni hoito- ja kasvatussuunnitelman avulla saadaan lapsen kehityksen kannalta ne tarpeelliset ja olennaiset asiat esille lapsen ja vanhemman osallisuutta tukien. Näin rajataan pois kaikki ylimääräinen ja jo olemassa olevan tiedon toistaminen.

7.2 Suunnittelu ja toteutus

Opinnäytetyön prosessi käynnistyi keväällä helmikuussa 2015 aloittaessani työt perhekodissa, jossa olin aikaisemmin tehnyt myös opintoihini liittyvän työharjoittelun. Yhdessä perhekodin vanhempien ja työntekijöiden kanssa ideoimme opinnäytetyön aiheita, joka olisi samalla perhekodille hyödyllinen sekä minulle mielenkiintoinen. Perhekodin vanhemmat kertoivat, että heillä on jo pitkään ollut tarkoituksena laatia käyttöönsä hoito- ja kasvatussuunnitelma, mutta se oli jäänyt aina vain suunnittelun tasolle. Koin hoito- ja kasvatussuunnitelman laatimisen mielekkääksi haasteeksi, jonka avulla pääsisin kehittämään osaamistani sekä työpaikkani työtä. Aiheeseen liittyvät teemat osallisuus, vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö sekä hyvä hoito ja kasvatustarve ovat mielestäni hyvin tärkeitä ja ajankohtaisia sijaishuollossa.

Keväällä suunnittelin hoito- ja kasvatussuunnitelmaa etsimällä lähteitä ja jo olemassa olevia hoito- ja kasvatussuunnitelmia sekä keskustelemalla perhekodin vanhempien ja työntekijöiden kanssa tulevan hoito- ja kasvatussuunnitelman ulkoasusta, rakenteesta ja sisällöistä. Pidimme niin sanotun suunnittelukokouksen, jossa oli mukana minun lisäkseni perhekodin vanhemmat, yksi työntekijöistä sekä opinnäytetyöni ohjaava opettaja. Kokouksen jälkeen minulla oli selkeämpi kuva siitä, millaisen hoito- ja kasvatussuunnitelman perhekoti tarvitsee sekä millaisen siitä itse haluaisin tehdä. Sovimme, että perhe-

koti ei ole tunnistettavissa työstäni, joten en mainitse perhekodin nimeä, sijaintia tai henkilöiden nimiä opinnäytetyössäni.

Perhekodissa työskentely opinnäytetyönprosessin aikana tuki mielestäni laajempaa ymmärrystäni toimintaympäristöstä ja asiakasryhmän tarpeista. Tiivis yhteistyö, avoin ja luottamuksellinen suhde perhekodin vanhempiin ja työntekijöihin mahdollisti neuvonjen ja mielipiteiden kysymisen koko prosessin ajan. Arjen työkiireistä huolimatta sain aina tarvittaessa tukea ja kannustusta prosessin eteenpäin viemiseksi. Keväällä ja kesällä työnteko vei paljon aikaa ja resursseja opinnäytetyön tekemiseltä. Toisaalta tämä opinnäytetyön niin sanottu aktiivisen työskentelyn väliaikainen unohtaminen ja samalla aiheen hautuminen rauhassa saattoivat osaltaan auttaa luovien ajatusten syntyemisessä ja näin myös prosessin etenemisessä.

Hoito- ja kasvatussuunnitelman osiot ja sisällöt valitsin tarkkaan harkiten. Kysyin koko suunnittelu- ja toteutusvaiheen ajan palautetta ja mielipiteitä hoito- ja kasvatussuunnitelmasta perhekodin vanhemmilta, perhekodin työntekijöiltä ja opinnäytetyöni ohjaavalta opettajalta. Palautteiden avulla sain muokattua hoito- ja kasvatussuunnitelmasta yhteisemmän, selkeämmän ja kattavamman kokonaisuuden. Sisältöjä valitessani pyrin jatkuvaan eettiseen pohdintaan ja tarkasteluun. Pyrin tekemään hoito- ja kasvatussuunnitelmasta sellaisen, että perhekoti saisi sen avulla hyödyllistä tietoa lapsesta, mutta myös ennen kaikkea lasten etua ja tarpeita.

Syksyyn mennessä sain hoito- ja kasvatussuunnitelman siihen vaiheeseen, että sain alustavaa palautetta ohjaavalta opettajaltani sekä perhekodilta. Tein korjaukset palautteiden mukaan ja kävin vielä tapaamassa yhden perhekodin lapsen omaa sosiaalityöntekijää, jotta hoito- ja kasvatussuunnitelmaan saatiin vielä sosiaalityöntekijän näkemys. Hänen vinkkiensä avulla sain hiottua hoito- ja kasvatussuunnitelmasta aikaisempaa selkeämmän ja lapsilähtöisemmän. Syyskuussa hoito- ja kasvatussuunnitelma oli valmiina testattavaksi.

7.3 Hoito- ja kasvatussuunnitelma

Varsinainen hoito- ja kasvatussuunnitelma koostuu yhdeksästä sivusta, yhdeksästä eri osiosta, jotka olen nimennyt seuraavasti: Kansilehti, Tärkeät tietoni, Tavoitteeni ja keinoni, Elämäni polku, Minun kirjani, Ajatuksiani, Minun sydämeni tunteet, Lapsen/Nuoren palauteosio ja Vanhemman palauteosio. Jotta hoito- ja kasvatussuunnitelman esittely helpottuisi, jaoin osiot vielä kolmeen osaan, **yhteiseen, lapsen omaan ja vanhemman omaan osioon**. Ensimmäiset neljä osiota ovat siis sellaisia, jotka lapsi, syntymävanhemmat ja työntekijät yhdessä käyvät läpi keskustellen. Tarkoitus olisi, että keskustelun aikana työntekijä kirjaa ylös keskustelun pohjalta olennaisimmat asiat ylös. On tärkeää, että työntekijä tukee lasta ja syntymävanhempia osallistumaan ja ilmaisemaan omat ajatuksensa, mutta on myös valmis kertomaan oman näkemyksensä. Jokaisen mielipiteellä on merkitystä. Seuraavat neljä osiota ovat lapsen itsensä täytettäviä lapsen taitotason mukaisesti. Osiot voidaan täyttää joko piirtämällä, kirjoittamalla tai molempia tapoja hyödyntäen. Työntekijä ohjeistaa lasta ja on tarvittaessa tukemassa työskentelyn etenemistä. Kun lapsi on saanut osiot valmiiksi, on niitä tarkoitus tarkastella vielä yhdessä. Lapsi voi kertoa ja työntekijä sekä lapsen vanhemmat voivat kysyä täydentäviä kysymyksiä. Ne toimivat niin sanottuina keskustelun avaajina. Lapsen täyttäessä omaa osiotaan voivat syntymävanhemmat täyttää omaa osiotaan, joka on yhden sivun palautelomake.

Yhteisessä osiossa keskustellaan muun muassa siitä millainen lapsi on, ketkä ovat hänelle tärkeitä ihmisiä ja mitkä ovat lapselle tärkeitä asioita. Tarkoitus olisi, että lasta kuvaillaan positiivisin ja kannustavin sanoin. Voidaan kuvailla esimerkiksi luonteenpiirteitä, osaamista, temperamenttia, mielenkiinnonkohteita ja harrastuksia. Lapsen vahvuuksien ja voimavarojen esiin tuominen sekä aito välittäminen hänen tilanteestaan vahvistavat identiteettiä. Onnistumisen kokemusten ja hyvän palautteen avulla lapsi pystyy rakentamaan myönteistä kuvaa itsestään ja osaamisestaan (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2004). Tärkeät ihmiseni -kohtaan kirjataan kaikki lapsen hoidon ja kehityksen kannalta tärkeät ihmiset, heidän yhteystiedot sekä suunniteltu yhteydenpitotapa. Läheiset ihmissuhteet kannattelevat lapsen hyvinvointia ja niitä tulisikin vaalia koko sijoituksen ajan. Lapselle tärkeitä ihmisiä voivat olla muun muassa omat vanhemmat, sisarukset, sukulaiset, sijaisvanhemmat, kaverit, harrastusten ohjaajat ja sosiaalityöntekijät. (”Suojele unelmia, vaali toivoa” Nuorten suositukset lastensuojelun

sijaishuollon laadun kehittämiseksi 2012, 8.) Tärkeät asiani -kohtaan kirjataan olennaimmat tiedot, liittyen esimerkiksi lapsen käyttäytymiseen, terveydentilaan, ihmissuhteisiin, tapoihin, rutiineihin, turvallisuuden tunteeseen, pelkoihin ja tärkeisiin esineisiin. Kyseiseen kohtaan voidaan kirjata myös olennaista tietoa kehityksellisistä erityispiirteistä, sääntöjen noudattamisesta, seuraamuksista tai tunteiden ilmaisusta.

Tavoitteeni ja keinoni -osioon kirjatut tavoitteet tulisi olla sellaisia, jotka lapsen on mahdollista toteuttaa lähitulevaisuudessa. Tärkeää on saada lapsi sitoutumaan tavoitteisiin, ja lapsi voikin itse ehdottaa tavoitteita. Tavoitteena voi olla esimerkiksi niinkin yksinkertaisia asioita kuten: läksyjen tekeminen ajallaan, aamuherätysten sujuminen paremmin, kirosanojen käytön lopettaminen, mielenkiintoisen harrastuksen hankinta tai pelaamisen vähentäminen. Sisäänpäin kääntyneillä ja aroilla lapsilla tavoitteet voivat toimia rohkaisuna. Voidaan asettaa tavoitteeksi esimerkiksi, että lapsi kertoisi enemmän päivästänsä perhekodin työntekijöille. Keinoihin kirjataan ne tavat ja toimenpiteet, joilla tavoitteisiin tähdätään. Keinoihin kirjataan myös niiden henkilöiden nimet, jotka asian etenemiseksi ovat lupautuneet auttamaan sekä heidän vastualueensa. Hyvä tavoite on muun muassa selkeä, ymmärrettävä, mitattavissa oleva, saavutettavissa oleva, merkityksellinen, tarpeellinen ja aikataulutettu (Tavoitteiden rakentaminen SMART-laatukriteerien avulla).

Hoito- ja kasvatussuunnitelman viimeinen yhdessä täytettävä osio on nimeltään Elämäni polku. Siihen on tarkoitus kirjata positiivisia elämäntapahtumia lapsen syntymästä tähän päivään. Elämän tapahtumat voivat olla esimerkiksi sisarusten syntymiä, muuttoja, päiväkodin, koulun tai harrastuksen aloittaminen tai vaikka jonkin taidon oppiminen. Elämän polkuun voidaan laittaa myös ajankohta, jolloin lapsi muutti perhekotiin, mutta sanaa huostaanotto ei tarvitse mainita. Lapsi tarvitsee identiteettinsä rakentamiseen muistikuvia itsestään eri elämänvaiheissa, joten niiden kertominen ja ylläpitäminen on tärkeää. Oman tarinan rakentamiseen lapsi tarvitsee tietoa tapahtumisista ja ihmisistä, jotka liittyvät hänen tähänastiseen elämään. (Hurtig 2006, 190.)

Lapsen omassa osiossa on tarkoitus, että lapsi voi itselle mieluisalla tavalla ilmaista ajatuksiaan ja tuntemuksiaan. Lapsen omassa osiossa on: Minun kirjani, Ajatuksiani, Minun sydämeni tunteet ja Lapsen/Nuoren palauteosio. Lapsen omassa osiossa lapsella on mahdollisuus kertoa asioista, joista pitää ja joista ei pidä. Ne voivat olla yleisiä asioita-

ta, omaan elämään liittyviä asioita tai perhekotiin liittyviä asioita. Lisäksi lapsella on mahdollisuus kertoa unelmistaan ja haaveistaan. Näin saadaan aloitettua keskustelu lapsen tulevaisuuteen liittyvistä suunnitelmista. Lapsen omien osioiden on tarkoitus auttaa lasta itsetuntemuksessa ja itseilmaisussa. Ne saattavat myös lisätä työntekijöiden ja vanhempien tietämystä ja tuntemusta lapsen ajatusmaailmasta. Lapset tarvitsevat rohkaisua, itsetunnon tukemista, tukea tulevaisuuden kuvitteluun ja toivon näkökulmia. Lapset tarvitsevat ympärilleen luotettavia aikuisia, jotka kannustavat ja suhtautuvat lapseen ennakkoluulottomasti ja ilman sääliä. (”Suojele unelmia, vaali toivoa” Nuorten suositukset lastensuojelun sijaishuollon laadun kehittämiseksi 2012, 9.)

Minun sydämeni tunteet -osioon sain idean eräältä lapsen sosiaalityöntekijältä. Malli on lähtöisin Pesäpuu Ry:n Kuinka paljon mahtuu pieneen sydämeen -projektista. Ihastuin ajatukseen heti ja lähdin kehittämään sitä eteenpäin, koska olimme pohtineet kauan, miten saisimme tietoa lapsen olostä ja tuntemuksista pintaa syvemmältä. Kyseistä osiota on tarkoitus käyttää niin, että lapsi valitsee haluamansa värit tunteille viha, pelko, suru, ilo, epämääräinen tunne sekä lisäksi hän saa nimetä yhden tai useamman tunteen ja valita niille värit. Tämän jälkeen hän värittää sydämen kyseisillä väreillä. Väritetyn sydämen avulla lapsi pystyy tuomaan esille millaisia tunteita hänellä on ja kuinka paljon. Toki se voi antaa vääristyneen kuvan, jos lapsi ei halua avata tuntemuksiaan muille. Luottamuksellinen ja avoin ilmapiiri edistää lasta tunteiden ilmaisuun. Kun hoito- ja kasvatussuunnitelmaa päivitetään säännöllisesti, voidaan seurata tapahtuuko sydämen tunteissa muutosta huonompaan vai parempaan suuntaan.

Tunteen nimeäminen antaa tunteille sisällön ja merkityksen. Nimeämällä tunteita voidaan esimerkiksi erotella viha, syyllisyys ja loukkaantuminen toisistaan. Valmiista luettelosta voi hakea sanan, joka lähinnä kuvaa omaa tuntemusta. Vaikka luettelosta ei löytyisikään täysin omaa tunnetta vastaavaa sanaa, voi se kuitenkin edistää oman tunnekokemuksen löytymisessä ja sanoittamisessa. Omien tunteiden tunnistaminen on osa itsetuntemusta. Omien sekä muiden tunteiden hahmottaminen ja ymmärrys auttaa toimimaan rakentavasti arjessa, selviämään haastavista tilanteista ja tekemään isojakin päätöksiä. (Tunteen kohtaaminen 2015.)

Lapsen palauteosiossa lapsi saa antaa palautetta perhekodille ja näin pääsee osaltaan vaikuttamaan ja osallistumaan perhekodin arkeen, toimintaan ja suunnitteluun. Palaute-

lomakkeessa on kuusi yksinkertaista kysymystä, joihin vastataan ympyröimällä vastausta vastaava hymynaama. Perustelut ja toiveet -kohtaan lasta ohjeistetaan kirjaamaan perusteluiden ja toiveiden lisäksi parannusehdotuksia. Tärkeää on myös tehdä lapselle selväksi, että kysymyksiin kuuluu vastata rehellisesti, ja että kukaan ei loukkaannu eikä häntä syynätä antamistaan vastauksista. Kun lapsi huomaa, että hänen antamalla palautteella ja toiveilla on ollut merkitystä, oppii hän arvostamaan itseään ja pitää ajatuksiaan tärkeinä.

Vanhempien oma osio on yksinkertainen palautelomake, joka koostuu seitsemästä väittämästä, joihin vastataan ympyröimällä vastausta vastaava hymynaama. Tärkeätä on syntymävanhempien kokemus siitä, että he voivat osallistua lapsen arjen suunnitteluun ja toteutukseen ja että heidän mielipiteellään on merkitystä. Syntymävanhempia tulee myös ohjeistaa lomakkeen täyttämistä, rehellisen vastauksen annosta sekä lisäämään perustelut, toiveet ja mahdolliset parannusehdotukset Perustelut ja toiveet -kohtaan. Tämän lisäksi vanhemmille on annettava mahdollisuus kertoa antamistaan vastauksista suullisesti, jos he niin haluavat. Pelkkä hymynaama antaa suppean kuvan siitä, mikä asian laita todella on ja miten toimintaa tulisi lähteä kehittämään. Vaikka vanhemman oma osio on vain yhden sivun pituinen palautekysely, on tarkoitus, että vanhempi on osallisena koko hoito- ja kasvatusneuvottelun ajan.

7.4 Testaaminen ja arviointimenetelmät

Hoito- ja kasvatussuunnitelman arvioiminen mahdollistettiin testaamalla sitä kaikkien viiden perhekodissa asuvan sijoitetun lapsen kanssa. Mahdollisemman rehellisen arvioinnin saamiseksi, annoin valmiin hoito- ja kasvatussuunnitelman testaamisen perhekodin tehtäväksi, enkä siis itse osallistunut siihen. Hoito- ja kasvatussuunnitelman testaamisen toteuttivat perhekodin äiti ja perhekodissa pitkään työskennellyt työntekijä. Täysivaltaisesti hoito- ja kasvatussuunnitelmaa testattiin vain yhden lapsen ja vanhemman kanssa. Tällä tarkoitan, että hoito- ja kasvatusneuvottelu pystyttiin toteuttamaan suunnitellusti niin, että myös lapsen syntymävanhempi oli läsnä siinä hetkessä, kun hoito- ja kasvatussuunnitelma täytettiin. Hoito- ja kasvatussuunnitelmaa testattiin 5-vuotiaan lapsen ja hänen vanhempansa kanssa hoito- ja kasvatusneuvottelussa, jossa olivat mukana perhekodin äiti ja lapsen omaohjaaja.

Muiden neljän lapsen kohdalla hoito- ja kasvatussuunnitelmaa testattiin yhtä tavoitteellisesti, mutta olosuhteista riippuen, ilman syntymävanhemman fyysistä läsnäoloa. Käytännössä tämä tarkoittaa, että työntekijä ja lapsi työskentelivät yhdessä, eli täyttivät hoito- ja kasvatussuunnitelman ja keskustelivat lapsen kanssa kaikessa rauhassa, ja lapsen yksityisyyttä kunnioittaen. Yhteisen työskentelyn aikana hoito- ja kasvatussuunnitelmasta pystyttiin toteuttamaan yhteinen osio ja lapsen oma osio, jotka kattavat siis kahdeksan sivua yhdeksästä. Lisäksi kolmen lapsen vanhemmalta saatiin kerättyä erillisenä tiedot vanhemman palauteosiota varten.

Hoito- ja kasvatussuunnitelman testaamisen jälkeen kysyin palautetta hoito- ja kasvatussuunnitelman toimivuudesta hoito- ja kasvatusterveystieteiden osastolla mukana olleilta työntekijöiltä. Palautetta keräsin kirjallisesti molemmilta työntekijöiltä erikseen 19 palautekysymyksellä. Kysymykset olivat muodoltaan avoimia kysymyksiä. Jaoin kysymykset kolmeen teemaan, jotka olivat **lapsi ja osallisuus, työntekijä ja uusi työväline** sekä **yhteistyö syntymävanhemman kanssa**.

Sovimme, että työntekijät vastaavat palautekysymyksiin kirjallisesti, jotta heillä olisi enemmän aikaa miettiä vastauksiaan. Ohjeeksi annoin, että kysymyksiin saa vastata joko vastaamalla jokaiseen kysymykseen tai kirjoittamalla vapaamuotoisemman palautteen kysymysten pohjalta. Pyysin myös muilta perhekodin työntekijöiltä vapaamuotoista palautetta hoito- ja kasvatussuunnitelman tavoitteiden toteutumisesta sekä sen ulkoasusta, sisällöistä, merkityksestä ja tarpeellisuudesta. Saatuani kirjallisen palautteen kävin tapaamassa perhekodin vanhempia ja työntekijöitä. Yhdessä keskustelimme vielä siitä, mikä hoito- ja kasvatussuunnitelmassa oli toimivaa ja mikä ei. Lisäksi sain kaikkien lasten täytetyistä hoito- ja kasvatussuunnitelmista kopiot lainaan arvioinnin kirjaamista varten.

8 HOITO- JA KASVATUSSUUNNITELMAN ARVIOINTI

8.1 Työntekijöiden antama palaute hoito- ja kasvatussuunnitelmasta

Hoito- ja kasvatussuunnitelman arviointi perustuu sen testaamisessa mukana olleiden työntekijöiden antamaan palautteeseen sekä täytettyjen hoito- ja kasvatussuunnitelmien analysointiin. Hoito- ja kasvatussuunnitelmasta saadun palautteen mukaan perhekodin työntekijät kokivat hoito- ja kasvatussuunnitelman monella tavalla hyödylliseksi **lapsen osallisuuden** kannalta. Työntekijöiden tekemien havaintojen mukaan uusi käytäntö herätti jokaisen lapsen kohdalla ihmetystä, ja lapset olivatkin aluksi melko varautuneita. Alun hämmästelyn jälkeen lapset olivat kuitenkin otettuja siitä, että aikuiset haluavat tietää heidän ajatuksistaan. He kokivat tärkeyttä siitä, että heidän mielipiteillään on merkitystä. Työntekijöiden mukaan lasten avautumista helpotti kun heille painotti, ettei ole olemassa oikeita ja vääriä vastauksia ja ettei kyseessä ole mikään koe.

Työntekijöiden antaman palautteen ja täytettyjen hoito- ja kasvatussuunnitelmien perusteella voi todeta, että lapset ottivat hoito- ja kasvatussuunnitelman täyttämisen tosissaan ja vakavasti sekä tekivät kaiken niin hyvin kuin pystyivät. Työntekijöiden mukaan lapset kokivat itsensä tärkeiksi ja olivat erityisen otettuja siitä, että aikuiset haluavat istua ja puhua heidän kanssaan. Työntekijöiden mukaan hoito- ja kasvatussuunnitelma antoi lapselle kaipaamansa huomion lisäksi mahdollisuuden pohtia omaa tilannettaan. Säännöllisen hoito- ja kasvatussuunnitelman päivittämisen hyötyjä lasten kannalta ovat työntekijöiden mielestä se, että myös lapset näkevät ne mahdolliset muutokset, joita suunnitelman väliaikoina on tapahtunut. Toinen heidän mainitsemansa hyöty on se, että lapsi saa säännöllisesti aikuisten jakamatonta huomiota ja aikaa, jolloin saa kertoa tunteistaan ja ajatuksista, jotka liittyvät arkeen ja elämiseen.

Tarkoituksenani oli tehdä hoito- ja kasvatussuunnitelmasta mahdollisimman lapsilähtöinen ja lapsen osallisuutta korostava. Työntekijöiden mukaan lasten mieleen tuntuivat olevan erityisesti osiot, joissa sai valita, kuvittaako vai kirjoittaako sanomansa. Lisäksi palauteosioissa vastausvaihtoehtoina käytetyt hymynaamat koettiin erityisen onnistuneeksi. Nuorimman lapsen kanssa hoito- ja kasvatussuunnitelman tehneen työntekijän

mukaan hoito- ja kasvatussuunnitelma oli pienelle lapselle liian pitkä kerralla tehtäväksi, koska niin sanottujen tehtävänantojen avaaminen lapselle ymmärrettäväksi vei paljon aikaa. Hän ehdottikin, että suunnitelman täyttäminen voitaisiin jakaa jatkossa kahteen kertaan. Mielestäni ajatus on hyvä ja helposti toteutettavissa, sillä hoito- ja kasvatussuunnitelma koostuu eri osioista. Kun otetaan huomioon lapsen ikätason mukainen jakaminen ja kyky keskittyä, varmistetaan myös lapsilähtöisyyden toteutuminen. Lapsen ollessa hyväntuulinen, yhteistyökykyinen ja pirteä, on yhteinen työskentely varmasti kauaskantoisempaa sekä miellyttävämpää kaikkien osapuolten kannalta.

Työntekijöiden mukaan joidenkin lasten kohdalla tunnepuolelle menevät asiat tuntuivat hankalilta. Työntekijät kuitenkin kokivat saavansa tuloksia, kun lasta avustettiin tunnepuolelle menevissä osioissa. Erityisesti Sydämen tunteet -osion avulla koettiin saavan paljon arvokasta tietoa lapsesta. Toinen työntekijöistä myönsi olevansa osittain hieman yllättynyt, kuinka monipuolisia tunteita lapsen mielessä liikkuu ja miten kykeneviä he ovat ilmaisemaan mielipiteitään ja haaveitaan.

”Lapsihan siinä on päähenkilönä” oli toisen työntekijän vastaus kysymykseeni ”Miten lapsen osallisuus mielestäsi toteutui ja näkyi?” Vastaus oli lyhyt ja ytimekäs, mutta se antoi ainakin itselleni varmuutta siitä, että hoito- ja kasvatussuunnitelman päällimmäisin tarkoitus ja tavoite ovat tulleet ymmärretyiksi. Lapsi on nostettu niin sanotusti jalustalle ja lapselle on järjestetty yksilöllistä aikaa, jolloin yhteinen työskentely ja keskustelut liittyvät lapseen, lapsen elämään, lapsen tarpeisiin, lapsen toiveisiin, lapsen ajatuksiin, lapsen tunteisiin ja lapsen kokemuksiin. Toisen työntekijän mukaan osallisuus toteutui ja näkyi niin, että lapsi tuli kuulluksi, ja hänen mielipiteensä oli tärkeä. Osallisuuden kokemus näkyi lasten mielihyvästä siitä, että sai tuoda ajatuksiaan julki.

Uuden työvälineen käyttöön otto tuntui **työntekijöiden** sanoman mukaan hyvältä. Tämän kaltainen lapsen kanssa yhdessä työskentely koettiin kivaksi. Jutustelu lasten ja vanhempien kanssa oli tuntunut luontevalta ja kysymykset koettiin jokapäiväiseen arkeen liittyviksi. Työntekijöiden mukaan kaikille aikuisille oli jäänyt uuden työvälineen testaamisesta hyvät fiilikset ja sen koettiin antavan hyvän pohjan jatkokeskusteluille. Työntekijöiden mukaan hoito- ja kasvatussuunnitelman mukana tuomat lasten vastaukset ja lapsista ilmi tulleet uudet asiat lisäsivät aikuisten kesken käytävää yhteistä keskustelua lasten asioista.

Työntekijöiden mielestä hoito- ja kasvatussuunnitelman yhtenä hyötynä on, että se antoi uutta näkökulmaa lapsen mielenmaailmaan ja avasi uusia väyliä, joilla tavoittaa lapsi ja ymmärtää lapsen sielunmaailmaa. Lisäksi se sai miettimään, miten perhekoti voisi jatkossa huomioida ja työstää heille uusina esille tulleita asioita. Toisen työntekijän mukaan, hoito- ja kasvatussuunnitelmien tekeminen toi esiin taas sen, miten kaikki lapset kaipaavat normaalia perhe-elämää sekä kaipaavat omia vanhempiaan. Työntekijän ja lapsen väliseen suhteeseen hoito- ja kasvatussuunnitelman uskotaan vaikuttavan ainakin siten, että lapsen on mahdollisesti helpompi lähestyä aikuista jatkossa. Työntekijät kommentoivat asiaa seuraavasti: ”Lapsella voi olla helpompaa tulla puhumaan joistain asioista kun on tehnyt tämän yhdessä” ja ”Lapsi varmaan kokee, että kun nuokin kerroin niin voin puhua muustakin.”

Hoito- ja kasvatussuunnitelman testaamisessa mukana olleet **lasten syntymävanhemmat** ottivat hoito- ja kasvatussuunnitelman myönteisesti vastaan. Työntekijöiden tekemien havaintojen mukaan syntymävanhemmat suhtautuivat hoito- ja kasvatussuunnitelmaan positiivisesti ja pitivät sitä hyvänä asiana. Työntekijöiden kertoman mukaan syntymävanhemmat pitivät lapsensa mielipiteiden kuulemista antoisana ja kokivat voidensa tuoda esille jotain sellaista, mitä eivät ehkä muutoin lapselleen sanoisi. Työntekijöiden mukaan hoito- ja kasvatussuunnitelman myötä syntymävanhemmat saivat kokea olevansa osallisia lapsensa elämässä.

Syntymävanhempien osallisuus toteutui työntekijöiden näkemysten mukaan niin, että syntymävanhempia kuultiin lastaan koskevissa asioissa ja syntymävanhemmat pääsivät esittämään lapsen hoitoon ja kasvatukseen liittyviä toiveita sekä niin, että syntymävanhemmat tunsivat itsensä tärkeäksi oman lapsen tuntijaksi. Työntekijöiden mukaan hoito- ja kasvatussuunnitelma antaa syntymävanhempien kanssa tehtävään **yhteistyöhön** uuden keskustelupohjan. Työntekijät toivovat suunnitelman säännöllisen käytön avaavan uusia väyliä syntymävanhempien kanssa käytäville keskusteluille, kun syntymävanhemmilla on näkemystä myös lapsen mielipiteisiin.

8.2 Lasten ja vanhempien antama palaute perhekodille

Hoito- ja kasvatussuunnitelmassa oli erilliset palauteosiot sekä lapselle että vanhemmalle. Lapset vastasivat palautteeseen perhekodissa hoito- ja kasvatusneuvottelun aikana iästä riippuen joko itsenäisesti tai avustettuna. Yksi vanhemmista vastasi palautteeseen hoito- ja kasvatusneuvottelun yhteydessä, kahta vanhempaa käytiin tapaamassa ja yhdelle soitettiin palautteen saamista varten. Yhdeltä vanhemmalta ei ennätetty saamaan palautetta ennen arvioinnin kirjaamista. Palautteiden kysymisen tapa voi oletettavasti vaikuttaa rehellisen palautteen saamiseen. Jos palautetta olisi kerätty erikseen anonyymisti, olisi vastaukset voineet olla lähempänä totuutta. Palauteosioiden avulla perhekoti sai mielestäni kuitenkin suuntaa antavaa palautetta lapsilta sekä lasten syntymävanhemmilta

Vanhempien palauteosioiden avulla voidaan päätellä muun muassa, että syntymävanhempien on helppo lähestyä perhekodin vanhempia sekä työntekijöitä. Syntymävanhemmilta saadun palautteen mukaan heidän mielestään lapsilla on hyvä olla perhekodissa, yhteistyö perhekodin kanssa on sujuvaa ja perhekodin säännöt ovat hyviä. Yksi syntymävanhemmista kaipasi hieman enemmän tietoa lapsen asioista ja kuulumisista eikä ollut täysin tyytyväinen lapsen kotilomien sujumiseen. Syntymävanhempien esittämät toivomukset perhekodille olivat määrältään melko vähäisiä, mutta sisällöltään merkityksellisiä. Yksi lapsen syntymävanhemmista toivoi, että lapsen tapaamiset saataisiin järjestymään. Yksi äideistä taas toivoi, että hänen lastaan rakastetaan.

Lapsen palauteosion avulla perhekoti sai enimmäkseen positiivista palautetta. Lähes kaikki lapset olivat tyytyväisiä tai melko tyytyväisiä perhekodin ruokaan sekä perhekodin aikuisiin. Muutama lapsista ei ollut täysin tyytyväinen saamaansa huomion määrään ja yksi ei puolestaan halunnut saada osakseen enempää huomiota. Yhtä lukuun ottamatta kaikki lapset tunsivat olonsa turvalliseksi perhekodissa. Lähes kaikkien lasten kohdalla ilmeni tyytymättömyyttä perhekodin säännöistä. Tämän tiedon perusteella perhekodin työntekijät voivat mahdollisesti jatkossa keskustella lasten kanssa enemmän perhekodin sääntöjen merkityksistä ja ottaa lapset mukaan sääntöihin liittyvään neuvotteluun. Toki huomioitavaa on myös se, että lapset ja nuoret tuskin ovat niin innostuneita siitä, että esimerkiksi heidän kännykän käyttöä tai pelaamista rajoitetaan, heitä velvoitetaan siivoamaan oman huoneensa säännöllisesti tai menemään sovittuna aikana nukkumaan.

Lapsen palauteosiossa oli kuusi kysymystä ja vanhempien palauteosiossa oli seitsemän väittämää, mitkä oli pyritty muotoilemaan mahdollisimman selkeään ja ymmärrettävään muotoon. Vastausvaihtoehtoina käytettyjä hymynaamoja oli viisi ja ne olivat vaakari-vissä. Vasemmassa reunassa oli iloisimmalta näyttävä hymynaama ja oikeassa reunassa oli surullisimmalta näyttävä hymynaama.

Eräs vanhemmista oli hahmottanut hymynaamojen merkityksen päinvastaisessa järjes-tyksessä. Hän oli ympyröinyt kaikki surullisimmilta näyttävät hymynaamat. Työntekijät olivat vielä tapaamisen lopuksi varmistaneet, että olihan hän ymmärtänyt hymynaamo-jen merkityksen varmasti oikein. Selvisi, että hän oli automaattisesti ajatellut iloisim-milta näyttävien hymynaamojen sijaitsevan oikeassa reunassa, mikä olisikin varmaan ollut se loogisempi ratkaisu. Tästä voidaan päätellä, kuinka tärkeää on laatia palautelo-makkeista mahdollisimman yksiselitteisiä ja selkeitä, jotta väärinymmärryksiltä vältyt-täisiin. Lisäksi se vahvistaa ajatusta siitä, että myös lasten vanhemmat voivat tarvita ohjeistusta ja tukea palauteosion täytössä.

8.3 Hoito- ja kasvatussuunnitelman sovellettavuus

Perhekodin vanhempien mukaan hoito- ja kasvatussuunnitelmaa tullaan jatkossa käyt-tämään siten, että sitä päivitetään säännöllisesti kerran tai kaksi vuodessa yhdessä lap-sen ja hänen vanhempiensa kanssa. Mielestäni perhekodin vanhemmat ja työntekijät ovat tehneet ison työn testatessaan hoito- ja kasvatussuunnitelmaa jokaisen lapsen kans-sa ja vielä niin, että ovat saaneet kaikki lapset motivoitua sen tekemiseen. Uskon, että jos ensimmäinen kerta sujui näin hyvin ja lapset olivat niin otettuja saamastaan huomi-osta ja mahdollisuudesta tuoda mielipiteitään esiin, on heidät jatkossakin helppo saada mukaan yhteiseen työskentelyyn.

Toki samojen osioiden vuosittainen täyttäminen ja läpikäyminen voi tuntua sekä lapses-ta että työntekijästä turhauttavalta, mutta mielestäni kaikkia osiota ei olekaan jokaisella kerralla aivan välttämätöntä päivittää. Työntekijä voi niin parhaaksi nähdessään päättää osiot, jotka ainakin olisi hyvä käydä läpi kyseisen lapsen kanssa ja antaa lapselle mah-dollisuuden päättää muiden osioiden päivittämisestä. Se, että lapsi huomaa sanomisel-

laan ja toiveillaan olevan merkitystä, motivoi se häntä luultavammin jatkossakin ilmaiseemaan mielipiteensä.

Täytettyjen hoito- ja kasvatussuunnitelmien sekä hoito- ja kasvatussuunnitelmasta saadun palautteen perusteella voin todeta, että hoito- ja kasvatussuunnitelma antaa perhekodille niin sanotut eväät lapsen osallisuuden toteuttamiseen. Hoito- ja kasvatussuunnitelman avulla he saavat tietoa muun muassa lasten ajatuksista, toiveista, mielipiteistä ja unelmista sekä tietoa syntymävanhempien ajatuksista ja toiveista. Ratkaisevaa osallisuuden toteutumisen kannalta lienee kuitenkin se, miten sen avulla esille tulleita asioita lähdetään työstämään ja miten niihin puututaan.

Hoito- ja kasvatussuunnitelma voi parhaimmillaan jatkossa antaa perhekodille pohjan lapsen syntymävanhempien kanssa käytäville keskusteluille ja yhteistyön rakentamiselle. Syntymävanhempien voi mahdollisesti olla helpompaa osallistua lapsen hoidon ja kasvatuksen suunnitteluun, koska heidän mielipiteitään ja toiveitaan kysytään säännöllisesti konkreettisen työvälteen avulla. Hoito- ja kasvatuseuvottelussa ei ole mukana sosiaalityöntekijää tai muita niin sanottuja ulkopuolisia henkilöitä, mikä osaltaan saattaa mahdollistaa tiiviimmän ja avoimemman yhteistyösuhteen kehittymisen syntymävanhempien ja perhekodin työntekijän välille. Hyvän vuorovaikutuksen ja luottamuksellisen suhteen luomiseksi tarvitaan valmiin pohjan lisäksi kuitenkin paljon muutakin, kuten vahvaa ammatillisuutta ja hyviä vuorovaikutustaitoja.

Hoito- ja kasvatussuunnitelma on toteutettu tietyn perhekodin toiveita ja tarpeita vastaavaksi, eikä se mitä luultavimmin vastaisi sellaisenaan täysin muiden perhekotien tarpeita. Hoito- ja kasvatussuunnitelmalomakkeessa olen käyttänyt muun muassa sanoja ”perhekoti” ja ”perhekodin vanhemmat”. Tästä johtuen se ei olisi suoraan siirrettävissä esimerkiksi lastensuojelulaitosten käyttöön.

9 LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS

Opinnäytetyöprosessin alkuvaiheessa laadimme perhekodin kanssa sopimuksen opinnäyteyhteistyöstä. Sopimuksessa sovimme muun muassa sen, miten materiaalia eli täytettyjä hoito- ja kasvatussuunnitelmia tulee käsitellä. Sopimukseen kirjattiin myös sitoumukseni vaitiolovelvollisuuteen. Lisäksi aikaisempi työsuhde perhekodissa sitoo minua vaitioloon, joka jatkuu opinnäytetyön prosessin päätyttyäkin. Sitoumuksen lisäksi olen halunnut varjella lasten yksityisyyttä noudattamalla erityistä varovaisuutta käsitellessäni yksilöllisiä tietoja sisältäviä materiaaleja. Sovimme, että työntekijöiden ja lasten henkilöllisyydet eivät selviäisi opinnäytetyössäni. Tästä syystä en mainitse myöskään perhekodin nimeä tai sijaintia.

Kun perhekoti oli testannut hoito- ja kasvatussuunnitelmaa, yksi työntekijöistä toimitti kopiot niistä minulle kotiin henkilökohtaisesti. Kopioita säilytin kotonani suljetussa kirjekuoressa ja ne olivat vain itseni nähtävillä. En käyttänyt yksilöitävissä olevia tietoja lapsista opinnäytetyöni missään vaiheessa. Käytin materiaalia ainoastaan hoito- ja kasvatussuunnitelman arvioinnin kirjaamiseen. Arvioinnissa pääpaino oli siinä, miten työntekijöiden havaintojen mukaan lasten osallisuus toteutui hoito- ja kasvatussuunnitelmien avulla, eikä niinkään lasten yksittäisissä vastauksissa. Myös työntekijöiltä palautetta pyytäessä kerroin, mihin tarkoitukseen palautetta käytetään ja korostin, ettei heidän henkilöllisyytensä tule ilmi missään vaiheessa.

Kun olin saanut arvioinnin kirjattua, palautin kopiot hoito- ja kasvatussuunnitelmista takaisin perhekodille, jossa ne silputtiin. Alkuperäisiä hoito- ja kasvatussuunnitelmia perhekoti säilyttää sijoituksen loppuun asti, kunnes lapsi vie ne mukanaan. Perhekodissa hoito- ja kasvatussuunnitelmia säilytetään lasten omissa kansioissa, joita pidetään perhekodin työntekijöiden toimistuhuoneessa sijaitsevassa lukollisessa kaapissa. Perhekodissa asuessaan lapsella on oikeus lukea ja tarkastella aikaisemmin tehtyjä hoito- ja kasvatussuunnitelmiaan. Hoito- ja kasvatussuunnitelmaa voidaan näyttää myös lapsen omalle sosiaalityöntekijälle ja muille hänen hoitoon ja kasvatukseen osallistuville henkilöille.

Mielestäni on kuitenkin eettisesti perusteltua kysyä lapsen mielipidettä siitä, mitä hän hoito- ja kasvatussuunnitelmasta haluaa näytettävän ulkopuolisille. Näin lapsi voi jatkossakin luottavaisin mielin avautua omista henkilökohtaisista asioistaan hoito- ja kasvatussuunnitelman täytön yhteydessä. Mielestäni on myös eettisesti perusteltua puuttua, jos hoito- ja kasvatusneuvottelun yhteydessä tulee ilmi huolta lapsen hyvinvoinnista.

Perhekodissa työskennellessäni suhteeni perhekodin vanhempiin ja työntekijöihin muodostui hyväksi. He olivat työnantajiani ja työkavereitani, mutta ehkä ”perheenomaisesta” työskentelytavasta johtuen koin heidän merkitsevän itselleni enemmän. He ovat aina olleet mukavia ja kannustavia minua ja opintojani kohtaan. Tämän vuoksi herää kysymys, vaikuttaako hoito- ja kasvatussuunnitelmasta saamaani palautteeseen se, että palautteen antajat ovat minulle tuttuja. Samoin voi pohtia, vaikuttaako kirjaamaani arviointiin se, että olen itse suunnitellut ja toteuttanut hoito- ja kasvatussuunnitelman. Henkilökohtaisesti en usko näillä asioilla olevan kovinkaan suurta merkitystä. Pyrin kirjoittamaan arvioinnin niin, ettei roolini hoito- ja kasvatussuunnitelman tekijänä vaikuttanut lopputuloksiin. Uskon arvioinnin olevan myös luotettavampi ja totuudenmukaisempi, koska en itse osallistunut hoito- ja kasvatussuunnitelman testaamiseen, vaan annoin sen perhekodille testattavaksi.

10 POHDINTA

Hoito- ja kasvatussuunnitelmaa tehdessäni koin haasteelliseksi sen, että saman suunnitelman tulisi olla toimiva ja kokemuksena miellyttävä niin päiväkotikäiselle, yläasteikäiselle kuin murrosikäiselle nuorellekin. Hoito- ja kasvatussuunnitelma on ulkoasultaan melko yksinkertainen ja lapsenomainen, mutta saamani palautteen perusteella uskon sen miellyttäneen kyseistä asiakasryhmää. Lasten iän karttuessa voi suunnitelman ulkoasun päivittäminen kuitenkin tulla ajankohtaiseksi. Suunnitellessani hoito- ja kasvatussuunnitelmaa yhdeksi haasteeksi koin myös lasten syntymävanhempien kognitiivisten ja sosiaalisten taitojen eroavaisuuden huomioimisen. Syntymävanhempien elämäntilanteet, roolit lapsen elämässä sekä psyykinen terveydentila poikkeavat toisistaan melkoisesti.

Hoito- ja kasvatussuunnitelman laatiminen on ollut pitkä ja välillä hieman haasteellinenkin prosessi. Koin pitkäjänteisen prosessin ja alan teorian tietoon perehtymisen kehittävän ammatillisuuttani ja lisäävän valmiuksiani toimia sosionomina sijaishuollon kentällä. Yhteistyö perhekodin kanssa on ollut sujuvaa koko prosessin ajan. Jatkuvan palautteen avulla sain kehitettyä hoito- ja kasvatussuunnitelmasta juuri huostaan otettujen ja perhekotiin sijoitettujen lasten tarpeita vastaavan. Prosessin aikana olen saanut sekä kannustavaa, että rakentavaa palautetta perhekodin vanhemmilta, perhekodin työntekijöiltä, lasten omilta sosiaalityöntekijöiltä ja opinnäytetyöni ohjaavalta opettajalta. Hoito- ja kasvatussuunnitelman laatiminen, sijaishuoltoon liittyvän teorian tietoon perehtyminen, yhteistyösuhteen rakentaminen perhekodin kanssa, jatkuvan palautteen kysyminen ja saaminen sekä läpi työn tapahtuva kriittinen ja eettinen pohdinta ovat mielestäni lisänneet ammatillisia valmiuksiani.

Hoito- ja kasvatussuunnitelman arviointi perustui pääosassa vain perhekodin äidin sekä yhden työntekijän ajatuksiin, kokemuksiin ja heidän tekemiinsä havaintoihin. Mielenkiintoista olisi ollut selvittää myös lasten ja heidän vanhempiensa kokemuksia. Näin olisi saatu monipuolisemmin, eri näkökulmista tietoa siitä, mikä hoito- ja kasvatussuunnitelmassa oli hyvää ja mitä voitaisiin vielä kehittää. Lisäksi olisi saatu kohdennettua tietoa siitä, miten lapset ja syntymävanhemmat kokivat osallisuuden toteutumisen. Hoi-

to- ja kasvatussuunnitelmaa on käytännössä testattu kakkien lasten kanssa kertaluontoisesti. Näin ollen sen tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta ei voida vielä arvioida. Se mitä voidaan todeta, on se, että suunnitelma on otettu perhekodissa vastaan positiivisesti ja tosissaan niin lasten, työntekijöiden kuin syntymävanhempienkin osalta.

Sosionomin asiantuntemuksen ajatellaan olevan kykyä tarkastella yksittäisen asiakkaan tai asiakasryhmän tarpeita, jotka liittyvät arkielämän jatkuvuuteen, sosiaaliseen osallisuuteen ja toimintakykyyn. Sosiaalialan arvopohja lähtee ihmisen kunnioittamisesta ja yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta. Yhteiskuntamme ollessa jatkuvassa muutoksessa tapahtuu ihmisten arjessakin muutoksia. Siitä huolimatta arkeen, niin aikuisen kuin lapsenkin kuuluvat perustarpeista huolehtimisen lisäksi vuorovaikutus toisten ihmisten kanssa, mielekäs tekeminen, itseänsä tärkeäksi tunteminen, tunne siitä, että kuuluu johonkin, ja tunne siitä, että voi vaikuttaa omaan elämäänsä. (Sosiaalinen asiantuntijuus, 2009.) Lastensuojelun sijaishuollon kentällä työskentelevillä on mielestäni tärkeä rooli lasten ja nuorten hyvän ja turvallisen arjen mahdollistajina sekä lapsen oikeuksien, kuten osallisuuden toteutumisen turvaajina.

LÄHTEET

- ”Suojele unelmia, vaali toivoa” Nuorten suositukset lastensuojelun sijaishuollon laadun kehittämiseksi, 2012. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2012:6. Viitattu 4.10.2015. <http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/04/suojele-unelmia-vaali-toivoa.pdf>.
- Aho, Markus 2009. Vanhemmuuden roolikartta omaohjaajan hyvänä työkäytäntönä Halikon perhetukikeskuksessa. Teoksessa Ilona Tanskanen ja Eeva Timonen-Kallio (toim.) Lastensuojelun hyvät työkäytännöt. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 81–91.
- Ammatillinen perhehoito 2015. Ammatillisten perhekotien liitto – APKL ry. Viitattu 21.10.2015. <http://www.apkl.fi/9023>.
- Ammatilliset perhekodit 2015. Lastensuojelun käsikirja. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 2.9.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/ammattilliset-perhekodit>.
- Avohuolto 2015. Lastensuojelun käsikirja. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 22.10.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet>.
- Bardy, Marjatta 2009, Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 17–113.
- Heino, Tarja 2008. Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämissuhteet. Selvitys Lastensuojelun kehittämissuhteille. Helsinki: STAKES. Viitattu 24.9.2015. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75318/T9-2008-VERKKO.pdf?sequence=1>.
- Huostaanoton lopettaminen ja lakkaaminen, 2012. Teoksessa Saara Palmberg (toim.) Lastensuojeluoikeus. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Hurtig, Johanna 2006. Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen ja Maritta Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö.

- Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia. Juva: WS Bookwell Oy, 167–193.
- Ketola, Jari 2008. Perhehoito ennen ja nyt. Teoksessa Jari Ketola (toim.) Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona. Juva: WS Bookwell Oy, 15–26.
- Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä 2010. Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten. Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Kouvonen, Petra 2011. Lasten osallistuminen ammatillisten perhekotien sääntelykäytännönä. Teoksessa Mirja Satka, Leena Alanen, Timo Harrikari ja Elina Pekkarinen (toim.) Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta. Jyväskylä: Bookwell Oy.
- Känkänen, Päivi 2006. Taidelähtöiset työmenetelmät lastensuojelussa. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen ja Maritta Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia. Juva: WS Bookwell Oy, 129–148.
- Landsdown, Gerison 2010. The realisation of children's participation rights, critical reflections. Teoksessa Barry Bercy-Smith ja Nigel Thomas (toim.) A Handbook of Children and Young People's Participation. Perspectives from theory and practice. Oxon: Routledge, 11–23.
- Lapsen hyvinvointi on lastensuojelun peruskäsite 2015. Lastensuojelun käsikirja. Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 23.9.2015.
<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/-/lapsen-hyvinvointi-on-lastensuojelun-peruskasite>.
- Lapsen osallisuus 2015. Lastensuojelun käsikirja. Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 23.9.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus#otsikko2>.
- Lastensuojelulaki 30§. 2007/417, 13.4.2007. Viitattu 24.9.2015.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#a417-2007>.
- Mikkola, Pirjo 1999. Laadun elementit sijaishuollossa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 14. Saarijärvi: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Oranen, Mikko 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen Lastensuojelun kehittämisohjelman osaraportti. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry. Viitattu 23.9.2015.

<http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/@Bin/1911491/mit%C3%A4%20mieIt%C3%A4!%20raporttiCS3.pdf>

Rajoitustoimenpiteet sijaishuollossa 2015. Lastensuojelun käsikirja. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 4.10.2015.

<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/rajoitustoimenpiteet-sijaishuollosa#Toimenpiteet%20sijoituspaikassa,%20jossa%20ei%20saa%20k%C3%A4ytt%C3%A4%C3%A4%20rajoitustoimenpiteit%C3%A4>

Sijaishuollon asiakassuunnitelma 2015. Lastensuojelun käsikirja. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 3.9.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-asiakassuunnitelma>

Sijaishuollon järjestäminen 2012. Teoksessa Saara Palmberg (toim.) Lastensuojeluoikeus. Helsinki: Sanoma Pro Oy, 99–140.

Sijaishuolto 2015. Lastensuojelun käsikirja. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 5.9.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto>

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen kuntainfo 2015. Uuteen sosiaalihuoltolakiin liittyvät muutokset sosiaali- ja terveydenhuollossa. Viitattu 25.9.2015.

<http://stm.fi/documents/1271139/1427058/sosiaalihuoltolaki.pdf/b37fa129-049b-479c-a27f-b459e41b3b42>

Sosiaalihuoltolaki 1§. Viitattu 16.10.2015.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>

Sosiaalinen asiantuntijuus, 2009. Teoksessa Jaana Haarti-Kuokkanen (toim.) Ammattina sosionomi. Helsinki: WSOYpro Oy, 62–66.

Taskinen, Sirpa 2010. Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: WSOYpro Oy.

Tavoitteiden rakentaminen SMART-laatukriteerien avulla. Ilmaston kestävä kaupunki. Viitattu 16.10.2015.

http://ilmastotyokalut.fi/files/2014/07/II_KKA_smart_tyokalu.pdf

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Tilastoraportti 2014. Lastensuojelu 2013. Viitattu 3.9.2015.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116946/Tr26_14.pdf?sequence=5

- Timonen-Kallio, Eeva 2009. Työmenetelmät ammatillisten käytäntöjen vahvistajina. Teoksessa Ilona Tanskanen ja Eeva Timonen-Kallio (toim.) Lastensuojelun hyvät työkäytännöt. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 7–18.
- Tunteen kohtaaminen 2015. Suomen mielenterveysseura. Viitattu 16.10.2015.
<http://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/itsetuntemus/tunnetaido/tunteen-kohtaaminen>.
- Tuulensalo, Laura & Ylä-Herranen, Tiina 2009. Avoimen dialogin ja verkostotyön mahdollisuudet lastensuojelutyössä. Teoksessa Ilona Tanskanen ja Eeva Timonen-Kallio (toim.) Lastensuojelun hyvät työkäytännöt. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 22–35.
- Uusi sosiaalihuoltolaki: Sosiaalihuoltoa ja lastensuojelua koskevat uudistukset voimaan asteittain, 2015. Kuntatyönantajat. Viitattu 1.10.2015.
<http://www.kuntatyönantajat.fi/fi/ajankohtaista/uutiset/2015/Sivut/uusi-sosiaalihuoltolaki.aspx>.
- Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2004. Lastensuojelun keskusliitto. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 18.
- Yhteistyö lasten syntymävanhempien kanssa 2015. Lastensuojelun käsikirja. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 5.9.2015.
<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/hoito-ja-kasvatus-sijaishuollossa/yhteistyo-lapsen-syntymavanhempien-kanssa>
- Yk:n yleissopimus lapsen oikeuksista 2015. Suomen UNICEF. Viitattu 1.10.2015.
https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf.